

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2015

Petr Jaška

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Petr Jaška

**Vlakové transporty Němců z Chebska v roce
1946**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Petr Jaška**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Šafařík**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

Jaška, Petr. *Vlakové transporty Němců z Chebska v roce 1946*. Praha, 2015. 35 s.
Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut
mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Šafařík

Abstrakt

Tato práce řeší odsun Němců z chebského okresu v roce 1946. Cílem bylo zmapování tohoto procesu v okrese a porovnání jeho dynamiky a parametrů s celorepublikovými čísly. Zaměřil jsem se na odsunové vlaky vypravované z Chebska do americké a sovětské okupační zóny. Při mapování procesu jsem využíval především archivní materiály SOKA Cheb a kronikou města Cheb z let 1945 – 1947. Jedná se o kompilační historickou deskripci a analýzu. Na základě pramenů se mi podařilo popsat celý proces, ač přesnost mnou zjištěných čísel klesá k jeho závěru. To je způsobeno především chybějící dokumentací k transportům do sovětské zóny v létě roku 1946. I přes tento nedostatek se mi podařilo zjistit, že se proces odsunu z okresu z počátku zbrzdňoval za celorepublikovým tempem. Na konci léta a na začátku podzimu pak odsun Němců z Chebska vrcholil v době, kdy už v rámci republiky hlavní vlna vysídlování končila. Transportové vlaky, jejich osazení a vybavenost pak nikterak nevybočovaly z norem nastavených ve směrnících, jimiž se měly místní orgány řídit a které vypracovalo ministerstvo vnitra. Hlavním zjištěním práce tak je skutečnost, že měl odsun z Chebska odlišnou dynamiku v porovnání s celorepublikovým průměrem. Na základě zjištěných údajů je možné pokračovat v dalším výzkumu a čísla dále zpřesňovat. Součástí práce jsou přílohy v podobě tabulek a grafů, jež má zjištění přehledně shrnují.

Abstract

This thesis addresses the expulsion of Germans from the Cheb region in 1946. The aim of my work was to map out the process in the region and compare its dynamics and parameters with countrywide numbers. I focused on the trains that were dispatched from the Cheb region into American and Soviet occupation zones. When mapping the process I used mainly archival materials SOKA Cheb and the Cheb chronicle of the years 1945 – 1947. This work is a compilation of historical description and analysis. Based on the sources I was able to describe the whole process, although the accuracy of the numbers decreases at the end. This is mainly due to the lack of documentation for transports to the Soviet zone in the summer of 1946. Despite this deficiency, I found out that the process of expulsion from the Cheb region has been slowed compared to the countrywide numbers. The expulsion of Germans from the Cheb region culminated in the late summer and early autumn, so in a time when the main wave of displacement of the German population in the whole country ended. The facilities and equipment of transport trains have been according to standards set in the directives governing local authorities but managed and elaborated by the Ministry of the Interior. The main findings of the work is the fact that the expulsion of Germans from the Cheb region had different dynamics compared to the republic average. Based on the data it is possible to further research and further refine the numbers. There are also tables and graphs in the appendix of the work that summarize my findings clearly.

Klíčová slova

Chebsko, vysídlovací vlaky, americká okupační zóna, sovětská okupační zóna,

Keywords

Cheb region, expulsion trains, American occupation zone, Soviet occupation zone,

Rozsah práce: 34, 55 str. (62 181 znaků)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... **9. května 2015 n.l.**

Petr Jaška

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
Jméno: Petr Jaška
E-mail: jaska@centrum.cz
Semestr: IV.
Akademický rok: 2013\2014
Název práce: Odsun německého obyvatelstva z Chebu po 2. světové válce
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok): letní semestr 2015
Vedoucí bakalářského semináře: Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
Vedoucí práce (není povinné): PhDr. Petr Šafařík
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Téma jsem si zvolil, protože je mi tato problematika blízká. V Chebu jsem se narodil a po desetileté přestávce, kdy jsem žil v Praze, jsem se do rodného města vrátil. Prarodiče po válce přišli do Chebu dosidlovat pohraničí, které se po odsunu na Chebsku takřka vylidnilo. Z významného středověkého centra se stala vylidněná periferie. V samotném městě a jeho okolí je dodnes tento proces náhlého úbytku a výměny obyvatel dobře patrný například na prolukách v městské zástavbě.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Ve své práci se pokusím popsat celý proces odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce z Chebu. Zmapuji jednotlivé fáze odsunu, jejich intenzitu a jak na celý proces reagovalo české obyvatelstvo. To se ve stále větší míře do Chebu vracelo a nově stěhovalo. Popíši, kterým směrem se vysídlenci z Chebu vydávali a kde jejich pouť za novým domovem končila. Pokusím se zároveň popsat, v čem byl tento proces v Chebu odlišný od zbytku republiky.
Základní charakteristika tématu (10 řádek): Problematické soužití Čechů a Němců v předválečném Československu zkončilo připojením pohraničních oblastí k třetí říši v roce 1938. Téhož roku v říjnu už Hitlerovi aplaudovalo zaplněné chebské náměstí. V průběhu války se československá exilová reprezentace snažila získat spojence pro poválečné vyřešení konfliktu formou odsunu. Toho bylo s konečnou platností dosaženo na konferenci v Postupimi. Jedním z pohraničních měst, jichž se tento proces dotkl nejvíce, byl právě Cheb. Divoký odsun probíhal prakticky už od května 1945, ale Chebu a okolí se vzhledem k mizivému počtu Čechů, blízkosti hranic a přítomnosti amerických vojáků dotkl jen omezeně. Docházelo však k útěkům a pašování přes propustnou hranici. Organizovaný odsun pak vedl k vážným problémům v chodu poloprázdného města, neboť se dařilo jen velmi obtížně realizovat dosidlovací politiku. Většina odsunutých z Chebu končila v americké okupační zóně. Menší část odsunu byla realizována i směrem do zóny sovětské.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): Ve své práci budu postupovat chronologicky. V úvodu popíšu téma a zhodnotím

prameny a literaturu. V další části se pak pokusím stručně nastínit, jak se v průběhu času měnilo společné soužití Čechů a Němců v Chebu do druhé světové války. Krátce se zastavím u problematiky postavení zdejších obyvatel v rámci říše za tohoto konfliktu. Základ mé práce pak bude tvořit samotné nucené vysídlení Chebu po druhé světové válce. Rozčlením je do jednotlivých podkapitol podle fází tohoto procesu, a to především na základě studia materiálů Státního okresního archivu Cheb. V následující kapitole se pak pokusím popsat, jakým směrem se transporty s chebskými Němci vydávaly a co se s lidmi dělo po opuštění republiky. Také zde popíši některé problémy, které vysídlení Chebu přinášelo. V závěru se pokusím shrnout svá zjištění a poukázat na odlišnosti od zbytku republiky. Práci bych rád doplnil i tabulkovou přílohou, popřípadě grafy.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Brandes, Detlef: Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska. Praha 2002. 499 str.

Brandes, Detlef; Ivaničková, Edita; Pešek, Jiří, a kol: Vynútený rozchod: vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938-1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou. Bratislava : Veda, 1999. 259 str.

Brugel, Johann Wolfgang. Češi a Němci 1939-1946. Praha : Academia, 2008. 415 str.

Čapka, František; Slezák, Lubomír; Vaculík, Jaroslav. Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno 2005. 359 str.

Dvořák, Tomáš; Kovařík, David; Arburg, Adrian von, a kol: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Brno 2010. 576 str.

Jech, Karel, Kaplan, Karel: Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945: Dokumenty. 2. vyd. Brno 2002. 1068 str.

Kossert, Andreas: Chladná vlast – Historie odsunutých Němců po roce 1945. Brno 2011, 473 str.

Frank, Matthew: Expelling the Germans: British Opinion and Post-1945 Population Transfer in Context., Oxford 2007. 320 s.

Němeček, Jan: Cesta k dekretům a odsunu Němců. Praha 2002. 152 s.

Staněk, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha 1991. 536 str.

Archivní fondy:

SOKA Cheb, f. 266: ONV Cheb

SOKA Cheb, f. 314: MěstNV Cheb

Tisk:

Český Cheb. Týdeník Československé sociální demokracie pro Chebsko, roč. 1945

Hraničářské slovo. Krajský výkonný výbor čs. Strany národně socialistické. roč. 1946

Chebsko. Týdeník Národní Fronty v Chebu, roč. 1945/č. 1-48, roč. 1946

Podpis studenta a datum

Petr Jaška 6.6. 2014 n. l.

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD.....	2
KOMENTÁŘ K VYBRANÝM ZDROJŮM.....	2
PROBLÉM TERMINOLOGIE.....	4
METODOLOGIE.....	4
1. OD OSVOBOZENÍ K TRANSPORTŮM	5
1.1 CHEBSKO JAKO SOUČÁST ČESKOSLOVENSKA?.....	5
1.2 KONEC VÁLKY	6
1.3 CHEBSKO A ÉRA DIVOKÉHO ODSUNU.....	8
2. PŘÍPRAVA TRANSPORTŮ A REGIONÁLNÍ SPECIFIKA	11
2.1 POSTUPIMSKÁ KONFERENCE.....	11
2.2 POČTY NĚMCŮ.....	12
2.3 PROBLÉM CHEBSKÉHO NÁDRAŽÍ.....	13
2.4 SITUACE NA PŘELOMU LET 1945 A 1946.....	15
2.5 SMĚRNICE K PROVÁDĚNÍ ODSUNU	16
3. TRANSPORTY.....	18
3.1 LEDEN A ÚNOR.....	18
3.2 BŘEZEN.....	19
3.3 DUBEN.....	21
3.3.1 Odsun Němců do vnitrozemí.....	22
3.4 KVĚTEN.....	22
3.5 ČERVEN.....	23
3.6 ČERVENEC.....	24
3.7 SRPEN.....	26
3.8 ZÁŘÍ, ŘÍJEN A LISTOPAD.....	27
3.8.1 Transporty do sovětského pásma.....	28
3.8.2 Transporty do amerického pásma.....	28
3.8.3 Závěrečné měsíce – celková statistika.....	29
4. PO TRANSPORTECH.....	30
ZÁVĚR.....	31

Úvod

V této své práci bych se chtěl věnovat odsunu Němců z Chebska. Pokusím se zmapovat především organizovaný proces, při němž bylo z okresu nuceně vysídleno takřka veškeré německé obyvatelstvo, a to převážně po železnici. Zaměřím se na transportové vlaky vypravované z rozbombardovaného chebského a poté i tršnického nádraží v roce 1946. Právě tento rok byl vrcholem celého procesu. Odsun Němců z Chebska pak tvoří jen část transportů, jež chebským okresem jako významným dopravním uzlem projížděly. Ve své práci se následně pokusím odpovědět na otázku, je-li možné nalézt ve vysídlení z Chebu a Chebska nějaké odlišnosti v porovnání se zbytkem republiky.

Komentář k vybraným zdrojům

Literatury k mnou sledovanému tématu odsunu Němců z Československa bylo vydáno od konce druhé světové války mnoho. Ta, která vyšla před pádem železné opony, je však v mnoha případech tendenční. Situace se do značné míry zlepšila po roce 1989, kdy se celé problematice začala seriózně věnovat řada i českých historiků. Z těch bych vyzdvihl především Tomáše Staňka, neboť se sledovanému tématu věnuje dlouhodobě. Kromě článků v odborných časopisech je i autorem a spoluautorem mnoha publikací. Na prvním místě bych jmenoval knihu *Odsun Němců z Československa 1945 - 1947*¹, v níž se autor pokusil shrnout celou problematiku odsunu v poválečném Československu. Dále pak práci *Poválečné „excesy” v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*.² Obě zmiňované Staňkovy práce se ale mnou sledovanému teritoriu - Chebu a Chebsku - věnují jen málo. Na podobný problém jsem narazil i u ostatních prací, jež se zabývají problematikou odsunu. Ze sborníků a edic věnujících se odsunu bych zmínil rozsáhlou práci *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951*³, v níž je možné se blíže seznámit se situací regionů. V jednotlivých dílech jsem našel mnoho zajímavých dokumentů týkajících se i mnou sledovaného okresu. Stejnou strukturu použili i autoři díla *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce*

1

Staněk, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947* (Praha : Academia, 1991), 536 str.

2 Staněk, Tomáš, *Poválečné „excesy” v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování* (Praha : Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005), 366 str.

3 Arburg von, Adrian; Staněk, Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování* (Středokluky: SUSAS, 2010), 329 str.

1945.⁴ V této knize však Chebsku není věnována přílišná pozornost. V literatuře české provenience se obecně problematika Chebska objevuje velmi zřídka. Sledovanému okresu se pak více věnují především publikace navazující dosídlením Chebska – například práce Františka Čapka, Lubomíra Slezáka a Jaroslava Vaculíka s názvem *Nové osídlení pohraniční českých zemí po druhé světové válce*.⁵ Procesu dosídlení se však ve své práci věnovat nechci.

O něco málo lepší je pak situace v německých publikacích. Mnohé z nich vyšly i u nás. Problematickému soužití Čechů a Němců se ve svém rozsáhlém díle věnuje Detlef Brandes. V jeho knize *Cesta k vyhnání 1938 – 1945*⁶ je Cheb a Chebsko hojně zmiňováno především v souvislosti s plány na poválečné uspořádání. Kniha se už ale poválečným událostem věnuje jen málo a je zakončena rozebráním problematiky tzv. divokého odsunu, což se Chebu a Chebska takřka netýkalo. V obecnější rovině se odsunu Němců z Československa věnuje Johann Wolfgang Brügel.⁷ I v jeho díle je však mnou sledovaná problematika z pohledu mé práce zastoupena marginálně. Další německý historik Andreas Kossert naproti tomu v knize *Chladná vlast*⁸ popisuje především období po odsunu samotném.

Ve snaze dohledat materiály o odsunových vlacích jsem se obrátil i na archiv ministerstva dopravy, kde však dokumentaci posílají po patnáti letech do Národního archivu, z něhož byla odpověď na můj dotaz taktéž negativní. Z výše zmíněných důvodů jsem tak byl nucen pracovat s materiály SOKA Cheb. Čerpal jsem především z fondů ONV Cheb, Městského národního výboru Cheb a z dobových periodik, jichž se však velké množství nedochovalo. Mezi ně patří především Chebsko - Týdeník Československé sociální demokracie pro Chebsko. Z ostatních novinových titulů se bohužel dochovalo buď jen velmi málo, nebo nic. Cenným pramenem se mi stala i kronika města Chebu z let 1945 – 1947, jež byla dodatečně dopsána v první polovině padesátých let. I přes fakt, že nevznikala přímo ve sledovaném časovém úseku, je velmi dobře vedena a lze v ní nalézt podrobnosti k sepsání této práce potřebné. Její

4 Arburg von, Adrian; Dvořák, Tomáš; Kovařík, David, *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno : Matice moravská, 2010), 534 str.

5 Čapka, František; Slezák, Lubomír; Vaculík, Jaroslav, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce* (Brno : CERM, 2005), 359 str.

6 Brandes, Detlef, *Cesta k vyhnání 1938 – 1945: Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska* (Praha : Prostor, 2002), 499 str.

7 Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1939 – 1946* (Praha : Academia, 2008), 415 str.

8 Kossert, Andreas, *Chladná vlast – Historie odsunutých Němců po roce 1945*, (Brno : Host, 2011), 473 str.

autor Jaroslav Slavík pracoval v inkriminované době v městské správě a měl tak dostatek podkladových materiálů a městských dokumentů.

Problém terminologie

Co se týče problematiky názvosloví, rozhodl jsem se ve své práci používat termínů odsun, popřípadě transport, nikoliv vyhnání, což se hojně používá především v německé literatuře. Domnívám se totiž, že pro organizovaný proces let 1946 a 1947 jsou tyto termíny vhodnější. Vyhnání se v české odborné literatuře používá především v souvislosti s tzv. divokým odsunem. Ten se však Chebska takřka netýkal a ani není primárním předmětem této práce.

Metodologie

Ve své práci jsem se rozhodl postupovat chronologicky. V první části se pokusím stručně nastínit situaci regionu do začátku vlakových transportů. Dále pak zmapuji proces transportů z okresu, včetně příprav, komunikace mezi jednotlivými úřady, směrnice a nařízení. Samotný proces jsem se rozhodl rozčlenit po měsících. V závěru se pak budu snažit provést srovnání mezi celostátními údaji a údaji pro Cheb a Chebsko mnou zjištěnými. Srovnáním dat se pak pokusím odpovědět na otázku, byl-li odsun z regionu v něčem specifický. Z metodologického hlediska tedy půjde o kompilační historickou deskripci, v dalších částech práce pak o analýzu i komparaci. Pokusím se analyzovat proces transportů, abych mohl v závěru provést komparaci se zbytkem republiky.

1. Od osvobození k transportům

1.1 Chebsko jako součást Československa?

O poválečném uspořádání pohraničí se začalo diskutovat záhy po okupaci Československa.⁹ Spíše než o odsunu se zpočátku hovořilo především o výměně území a o odstoupení některých oblastí Německu, popřípadě zřízení autonomních německých žup.¹⁰ V této souvislosti se v Benešových úvahách objevuje často právě Chebsko.¹¹ Území okresu bylo v drtivé většině osídleno Němci a kontrolu nad ním ztratila centrální vláda dokonce už před Mnichovem.¹² Ač se vzhledem k válečnému vývoji ochota odstupovat území státu ve prospěch Německa snižovala¹³, Chebsko nadále patřilo mezi místa, jež byla Benešova vláda ochotna poválečnému sousedu předat za určitých podmínek ještě v září roku 1944.¹⁴ A to i přes fakt, že předběžný souhlas s vysídlením získal londýnský exil už na přelomu let 1942 a 1943.¹⁵ Situace v protektorátu a na frontách však vedla k radikálnějšímu postoji k Německu, a tak se nakonec ocitlo jakékoli postupování území zcela mimo diskusi, což dokládalo i memorandum předložené spojencům 23. listopadu 1944. V něm byl proces plánovaného odsunu v hrubých rysech popsán a operovalo se v něm s potřebou vysídlit přibližně 2 400 000 lidí.¹⁶ O Chebsku se pak diskutovalo ještě jednou, a to dokonce až po válce. „V Praze se (...) [k návrhu předání Chebska Německu – pozn. aut.] v říjnu 1945 ještě jednou vrátil velvyslanec Nichols a dotázal se Beneše, zda už opustil své někdejší úmysly ohledně Chebska, jejichž realizace by podle Nicholsnova názoru mohla podstatně redukovat vysídlovací program. Beneš odpověděl, že se změnily předpoklady. (...) Češi by se ptali, proč ve stejné době, kdy se Polákům přiznávají tak rozsáhlé územní zisky na úkor Německa, mají právě oni činit Německu územní ústupky.“¹⁷ V době tohoto rozhovoru už fakticky v pohraničních oblastech proces odsunu probíhal, ač se do konce války myšlenka odsunu nedočkala dopracování a centrálního usměrňování.

9 D. Brandes, *Cesta k vyhnání 1938 – 1945*, s. 33.

10 J.W. Brugel, *Češi a Němci 1939 – 1946*, s. 85.

11 D. Brandes, *Cesta k vyhnání*, s. 34.

12 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Češi a Němci do roku 1945*, s. 116.

13 D. Brandes, *Cesta k vyhnání*, s. 98.

14 J.W. Brugel, *Češi a Němci 1939 – 1946*, s. 96.

15 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Češi a Němci do roku 1945*, s. 116.

16 Tamtéž, s. 214.

17 J.W. Brugel, *Češi a Němci 1939 – 1946*, s. 98.

1.2 Konec války

Jednotky 79. americké divize překročily hranice předválečného Československa u Aše 20. dubna. „Největší odpor čekal 3. americkou armádu v Chebu. K. Henlein prohlásil 21. dubna 1945 Cheb za opěrný bod obrany, který musí být hájen do posledního kamene. Velitelem jmenoval fanatického nacistu majora Geisslera.“¹⁸ Útok na město začal 25. dubna od Pomezí nad Ohří a vyvrcholil dne následujícího, kdy byl Geissler zabit při přestřelce s předsunutou skupinou amerických tanků.¹⁹ Starosta města, na něhož přešlo vedení obrany, pak podepsal ve 14:30 kapitulaci města. Ta ukončila devítihodinový odpor obránců.²⁰ Situaci už nedokázal následující den změnit ani zoufalý pokus o obchvat Chebu přes Dyleň a Waldsassen, který Henlein vyčerpaným zbytkům armády a jednotkám Volksturmů nařídil.

Počet všech Němců se dal v této době na Chebsku jen odhadovat, což dokládají i hrubá čísla z daleko lépe zmapovaného protektorátu. „V Protektorátu se v dubnu 1945 soustředilo údajně asi 650 000 Němců, z toho více než polovina byla utečenců před Rudou armádou. V samotné Praze a okolí pobývalo v této době asi 250 000 Němců (kromě příslušníků branné moci, raněných a uprchlíků asi 75 000 – 80 000 civilistů)”²¹ Situace v Sudetech byla ještě nepřehlednější.

Ve městě Chebu na krátkou dobu platil okupační status, jelikož se americké velení nemělo vzhledem k struktuře obyvatelstva o koho opřít. V okrese se odhadoval počet českého obyvatelstva na pouhá dvě procenta²², což bylo nejnižší číslo v osvobozené republice. Byla proto vydána vyhláška, kde se uvádělo: „Každý, komu není jinak uloženo, musí pokračovat ve vykonávání svých nynějších povinností a uposlechnout nařízení vydaných (...) polními veliteli.“²³ Česká správa města se začala rodit v první půlce května, a to především díky navrátilcům z bavorských věznic. „V úterý dne 8. května 1945 přibyl první transport bývalých politických vězňů z káznice v Bayreuthu v počtu 100 mužů do Chebu. (...) větší část osob z něho byla určena k výkonu strážní služby, malá skupina pak k službě správní.“²⁴ „Již před tím, dne 30.

18 J. Toms, „Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary)“ in: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945* 6, s. 188.

19 J. Pecka, *Na demarkační čáře: Americká armáda v Čechách v roce 1945*, s. 43.

20 J. Toms, *Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb*, s. 189.

21 Staněk, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 53.

22 F. Čapka; L. Slezák; J. Vaculík, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 19.

23 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osidlování. II. 1*, s. 67.

24 14. května, Cheb – Zpráva o zřízení a činnosti Policejního ředitelství v Chebu, adresovaná chebskému MNV a MV. in: A. von Arburg; T. Staněk: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 –*

dubna, přišli do Chebu první čeští vězni osvobození z káznice v Bambergu, 8. května sem dorazilo asi 200 až 250 bývalých politických vězňů z bavorského Creussenu, kteří byli oblečeni do improvizovaných uniforem a měli zbraně (v předchozích týdnech se po boku americké armády, resp. přímo v jejich útvech, zúčastnili bojů proti německým jednotkám.)²⁵ O den později u Chebu zatkli a transportovali do Plzně k výslechům Konrada Henleina.²⁶ V následujících dnech byla vytvořena dočasná správa města – především oddíly policie. Oficiálně pak americká armáda předala správu města českým představitelům až 22. května.²⁷ Předsedou prozatímního ONV se stal dr. Stašek, jeden z bývalých vězňů z Bayreuthu.²⁸ Zpočátku se složky státní správy potýkaly s mnohými problémy, jak je možné se dočíst ze zprávy o zřízení a činnosti Policejního ředitelství v Chebu. „Není žádného spojení s našimi centrálními úřady v Praze. Tomuto spojení zajisté brání skutečnost, že dosud nedošlo k úplnému obsazení celé české země armádou Sovětského svazu.“²⁹ V půlce června pak do Chebu dorazila rota pohotovostního oddílu Národní bezpečnosti.³⁰ To už bylo spojení se zbytkem země zajištěno a původní okresní správa byla nahrazena z Plzně a Prahy. Pohotovostní oddíly se na mnoha místech podílely na divokém odsunu. Na chebsko-bavorských hranicích, které byly krátce po válce jedny z nejprostupnějších, docházelo však spíše k dobrovolným odchodům Němců za hranice. Obecně se dá říci, že v prvních měsících po válce byla situace na Chebsku velmi nepřehledná. Jen na Američany spravovaném území se nacházelo 200 000 německých běženců, a to především ze Slezska.³¹ V šesti okresech západního cípu republiky se pak počet všech Němců odhadoval na 400 000.³² Z tohoto počtu se do začátku července podařilo odsunout 20 000 osob.³³ V samotném městě Cheb se pak počet obyvatel německé národnosti odhadoval na 33 000.³⁴ Všichni Němci byli

1951, II. 1, s. 267.

25 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 266.

26 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Češi a Němci do roku 1945*, s. 170.

27 J. Marek, „Oblastní Čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945“ in: *Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006*, s. 101.

28 1945, 26. května, Plzeň – Přehled o dosavadní činnosti Úřadu pro osidlování pohraničního území v Plzni zaslaný osidlovacímu referátu ZNV v Praze. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 344.

29 14. května, Cheb – Zpráva o zřízení a činnosti Policejního ředitelství v Chebu, adresovaná chebskému MNV a MV, in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 268.

30 A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 57.

31 Tamtéž, s. 73.

32 Tamtéž.

33 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 73.

34 1945, 22. června, Cheb – Situační zpráva policejního ředitelství v Chebu pro MV in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 565.

postupem času nuceni nosit žluté pásky. Antifašisté a osoby uznané za spolehlivé pak nosili pásky červené.³⁵

1.3 Chebsko a éra divokého odsunu

Turbulentní období divokého odsunu doznávalo na některých místech republiky ještě v listopadu 1945. Výnos zastavující veškerý neorganizovaný transfer německého obyvatelstva pak vydala Československá vláda až v lednu 1946.³⁶ Celkový počet Němců, kteří opustili v tomto období území republiky, se odhaduje na přibližně 373 000 osob.³⁷ V Chebu se toto období na rozdíl od mnoha vnitrozemských oblastí zásadněji excesy neprojevovalo. Teprve 6. června³⁸ byl totiž schopen chebský národní výbor vůbec konstatovat, že základní chod města a kontrola dopravy je plně v českých rukou. „*Veřejná správa na Chebsku i bezpečnostní a odborně hospodářská je v rukou českého lidu a tvoří již napevno základ, na němž pokračovati náleží mírovým útvarům státní a vládní správy.*“³⁹ Situaci záhy po válce popisuje i Stanislav Sedlák, jeden první z Čechů ve městě. „*Teprve 10. května propouští americký voják autobusy na most přes Ohři a za mostem je vítá s pistolí ve vztyčené ruce poručík Jožka Kopecký, řidičí učitel, bývalý vězeň, který přišel do města pomáhat v budování české správy města před námi... Mnoho obyvatel německé národnosti v těch dnech prchalo k Američanům. Daleko se však nedostali. U Tuhnic a Jenišova museli za dozoru Američanů svá zavazadla odložit. I o šperky přišli a dál se nedostali. Ve městě zatím docházelo k rabování, vraždám i četným sebevraždám místních lidí. (...) Bylo to zde občas opravdu drsné a nechce se mi na to příliš vzpomínat...*“⁴⁰

Prvními, kdo byli nuceni opustit oblast Chebska, byli příslušníci německých ozbrojených sil, jimž byla v Chebu po povinné registraci vydávána povolení opravňující je k překročení hranic.⁴¹ Jen do konce května bylo do Německa odvezeno 4 000 zajatců.⁴² Takto byl rozpuštěn i velký zajatecký tábor před Chebem v červnu 1945, jež popsal jeden ze současníků jako „*(13x13 km), čítající 450 000 zajatců. Zůstalo v něm*

35 J. Slavík: *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 40. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

36 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 169.

37 Tamtéž, s. 114.

38 Chebsko. Roč. 1, č. 3, s. 1.

39 Tamtéž.

40 J. Marek: Oblastní Čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945, s. 105.

41 1945, 22. června, Cheb – Situační zpráva policejního ředitelství v Chebu pro MV In: A. von Arburg; T. Staněk: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, II. 1, s. 566.

42 J. Slavík: *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 29. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

jen 1500 SS.⁴³ Tato čísla se však zdají vzhledem k možnostem města značně přehnaná. Částečně byli tito vojáci odvázeni i vozidly americké armády, jelikož zde byli Němci nuceni zanechat motorová vozidla.⁴⁴

Odsun civilního obyvatelstva probíhal v tomto období jen velmi pomalu. „*Od 16. 5. t. r. byl vypraven z Chebu pouze jeden jediný velký transport, kterým bylo odvezeno do západního Německa na 1 200 osob. Další transport v témže rozsahu se již neuskutečnil. (...) Pokud se týče dalších transportů, byly provedeny celkem dva. Jeden z nich odvezl obyvatelstvo do západního Německa, převážnou většinou do okolí Bonnu. Tímto transportem bylo odvezeno celkem asi 400 lidí (...) Druhý transport vypravený v posledních dnech do Hannoveru a do jeho nejbližšího okolí byl proveden auty anglické armády. Tato auta přivezla z prostoru severního Německa naše příslušníky, pracující v území obsazeném Angličany, a na zpáteční cestě odvezla z Chebu něco kolem 200 lidí, opět převážnou většinou žen a dětí.*“⁴⁵ 21. 6. pak byl jakýkoliv další odsun dočasně zakázán americkým guvernérem.⁴⁶ Před tímto datem se novým českým úřadům podařilo vypravit ještě jeden velký transport do Marktredwitzu o počtu přibližně 1 000 osob.⁴⁷ Jedním z důvodů zastavení procesu odsunu byl způsob rekvizice německých bytů pro příslušníky české správy v Chebu, na který si Němci u okupačních jednotek stěžovali. O problematice informovalo Chebsko v článku pod názvem *Problém bytů pro chebské Čechy vyřešen.*⁴⁸ Už tato akce vzbudila určité pnutí mezi novou správou města a velením místní americké armády, jak dokazuje jejich vzájemná korespondence zabývající se německými stížnostmi. Americký „stop stav“ však netrval dlouho. K odsunu 100 000 říšských Němců z oblasti, již se do Sudetské župy přistěhovali po připojení říší, se zavázala americká armáda 27. června.⁴⁹ „*Ke dni 30. 6. 1945 však se situace značně, možno říci radikálně, změnila. Ze strany americké byl nařízen soupis všeho říšskoněmeckého obyvatelstva spolu se soupisem všech cizích státních příslušníků v okrese. K dnešnímu dni činí počet tohoto obyvatelstva 25 000 a*

43 1945, 30. června, Praha. - „Zpráva č. 2“ zaslaná dr. Kořínkem na osidlovací referát pražského ZNV. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, II. 1*, s. 605.

44 1945, 22. června, Cheb – Situační zpráva policejního ředitelství v Chebu pro MV In: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, II. 1*, s. 566.

45 Tamtéž.

46 Tamtéž.

47 Tamtéž.

48 Chebsko. Roč. 1., č. 8, s. 2.

49 1945, 27. června, Aš. - Přípis předsedy OSK v Aši na Mvo uzavření dohody s americkým oblastním velitelem o odsunu Němců, kteří přišli do ČSR po 29. září 1938 a nacházeli se na území kontrolovaném 79. divizí. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, II. 1*, s. 589.

stále stoupá. (...) S koncentrováním těchto osob ve sběrných bylo již započato. (...) Podle programu naznačeného americkým guvernérem má být odsunováno asi 1 000 těchto osob týdně.⁵⁰ Ve městě samotném byly zřízeny dva sběrné tábory, kde se soustřeďovali hlavně uprchlíci z východu. Především jich se týkala první významná, ač krátká odsunová vlna započatá 9. července.⁵¹ „Americké úřady povolily odstěhovat cca 20 000 Němců. (...) Jednotliví velitelé a příslušníci bezpečnostního sboru ze ziskuchtivosti olupovali evakuované a k transportu připravené Němce.“⁵² Situaci do značné míry komplikovalo i ustoupení Sovětů od přejímání odsunutých v první polovině července, což bylo vyvoláno především přelidněností jejich okupačního pásma. Chebským specifikem pak byl samovolný odchod mnoha německých rodin přes nehlídané části hranice. V těchto případech si uprchlíci brali s sebou i značnou část svého majetku. Se vznikem osidlovacího úřadu jenž provedl evidenci Němců v okrese, a se stále lepším zabezpečením hranic se však i tyto jevy částečně marginalizovaly, ač o nich nacházíme zprávy v místních periodikách po celý rok 1946. Dalším problémem, který ztěžoval a znepřehledňoval celou situaci, byl návrat repatriantů z Německa. Tito bývalí nuceně nasazení se vraceli i přes Cheb. Největší počty přecházely hranice u Chebu v červenci 1946.⁵³

Kolik lidí bylo z okresu v celém tomto období odsunuto nebo odešlo dobrovolně, se dnes už zjistit nedá. Důvodů je několik. Především není možné přesně určit, kolik lidí se na území Chebska nacházelo na sklonku války. Dá se pouze odhadovat, že byl tento počet až násobně větší než v době míru. Stejně není možné zjistit, kolik lidí překročilo hranice s Německem „nelegálně“. V době divokého odsunu navíc stále přibýval počet utečenců – a to i z ruského okupačního pásma, což celý chaotický proces migrace ještě znepřehledňovalo. Situace se do značné míry zklidnila po vyjasnění osudu celého území na Postupimské konferenci.⁵⁴ Na konci srpna odhadoval Osidlovací úřad, že: „Z celkového počtu Němců z okresů Cheb, Aš, Loket,

50 1945, 18. července, Praha. - Přípis MV zaslaný ÚPV a dalším ústředním orgánům intimující situační zprávu ŘNB v Chebu. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 670.

51 1945, (po 9. červenci, Františkovy Lázně). - Hlášení zpravodaje Víta o celkové situaci ve Františkových Lázních. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1, s. 628.

52 Tamtéž.

53 J. Slavík: *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 36. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

54 1945, (po 9. červenci, Františkovy Lázně). - Hlášení zpravodaje Víta o celkové situaci ve Františkových Lázních, in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*, II. 1 s. 628.

*Sokolov, Mariánské Lázně, Kraslice bylo evakuováno přibližně 10% tj. asi 30 – 40 000. Odsun se provádí do západní zóny Německa, vyjímaje zónu americkou. Z odsunutých odešlo 5% dobrovolně, ostatní spadají pod odsun nucený. Podle sčítání lidu z roku 1939 měl chebský okres 78 732 obyvatel a Cheb 35 540.*⁵⁵

2. Příprava transportů a regionální specifika

2.1 Postupimská konference

Postupimská konference měla udělat 2. srpna roku 1945 faktickou tečku za fází takzvaného divokého odsunu. V protokolu, jenž se problematice menšin v regionu střední a východní Evropy věnoval, mimo jiné stojí: *„Po prozkoumání otázky z veškerých stránek uznávají tři vlády, že odsun do Německa německého obyvatelstva nebo jeho složek, zbývajících v Polsku, ČSR a Maďarsku, bude muset být proveden. Shodují se na tom, že všechny prováděné odsuny jest uskutečňovati způsobem spořádaným a lidským.*⁵⁶ Zároveň byly vlády v Praze a Varšavě upozorněny, aby zastavily dosavadní praxi vyhánění německého obyvatelstva.⁵⁷ *„O tom se současně uvědomují československá vláda, polská prozatímní vláda a Kontrolní komise v Maďarsku, se žádostí, aby zatím zastavily další vyhánění, dokud zúčastněné vlády neprozkoumají zprávy svých zástupců v Kontrolní radě.“*⁵⁸ Na mnoha místech republiky pokračovalo vyhánění Němců se zmenšující se intenzitou až do podzimu. Na Chebsku se nic takového vzhledem k americké přítomnosti a malému procentu Čechů nedělo. Americká posádka opustila město až 25. listopadu.⁵⁹ Mezi srpnem a prosincem tak dochází především k evidenci a přípravám odsunu organizovaného.

55 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 48. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

56 1945, 2. srpna, Postupim. - Protokol z konference představitelů tří velmocí. in: A. von Arburg; T. Staněk, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951, II. 1*, s. 729.

57 J.W. Brugel, *Češi a Němci 1939 – 1946*, s. 192.

58 Tamtéž, s. 233.

59 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 60. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

2.2 Počty Němců

Na základě prezidentského dekretu č. 27/1945 Sb.⁶⁰ vznikl v Praze v červenci Osidlovací úřad. Jeho chebská pobočka začala fungovat až 1. prosince 1945.⁶¹ Tento úřad se stal v prvních poválečných letech nejdůležitější složkou státní správy ve vysídlovaných oblastech. Prvním důležitým úkolem úřadu se stala evidence německého obyvatelstva, a to na základě evidenčních listů. Evidenční listy se v chebském archivu nezachovaly všechny. Vzhledem k obrovskému počtu je navíc jakákoli snaha o podrobnější analýzu časově velmi náročná. Od vzniku úřadu byly všechny instituce státní správy povinny ohlašovat veškeré změny související s německým obyvatelstvem a ty byly do těchto karet zaznamenávány. Všem institucím bylo oznámeno: „*Aby bylo možno dosáhnouti úkolu o přesné evidenci těchto osob, žádáme všechny úřady o spolupráci, tzn. aby každá změna v bydlišti, pracovní nasazení, povolení k odjezdu, přesun, dobrovolný odchod atd. byla též písemně hlášena osidlovacímu úřadu.*“⁶² 20. listopadu⁶³ pak spojenecká komise dopracovala plány celé akce. „*Odsun se měl zahájit již v prosinci 1945 a počítalo se s tím, že do konce roku přijme Německo přibližně 10% všech přesídlenců určených do britské, americké a sovětské zóny. Hlavní fáze transferu měla proběhnout v r. 1946, nejvyšší kvóty byly stanoveny na květen a červen. Se zakončením celé akce se podle plánu SKR počítalo již k 1. srpnu 1946. Z ČSR měly odejít 2,5 mil. Němců, z toho 750 000 do sovětského a 1 750 000 do amerického pásma.*“⁶⁴

Osidlovací úřad v Chebu pracoval i vzhledem k místním ztíženým podmínkám velmi efektivně a už ke konci roku byl schopen přijít s prvními soupisy osob německé národnosti, a tedy s prvními relevantními čísly. Osidlovací komise v Chebu schválila plány odsunu na svém zasedání 18. prosince.⁶⁵ V té době ve městě a jeho okolí žilo přibližně pouze 9 000 Čechů.⁶⁶ Jak dokazuje dopis ze 7. února 1946⁶⁷, kdy se okresní pobočka v Chebu obracela na oblastní osidlovací úřadovnu, nacházelo se v okrese Cheb

60 F. Čapka; L. Slezák; J. Vaculík, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 95.

61 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

62 Tamtéž.

63 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 111.

64 Tamtéž, s. 111.

65 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 63. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

66 Tamtéž, s. 65.

67 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

v 59 obcích 71 845 Němců.⁶⁸ Ve sběrných střediscích se pak nalézalo 3251 osob,⁶⁹ což byli především tzv. národní hosté – Němci, kteří utíkali před východní frontou a přišli do pohraničí v závěrečných měsících války především z oblasti Horního Slezska.⁷⁰ Součástí tohoto dopisu je pak i prosba. „Z ruské zóny je na okrese na 3 000 Němců, kteří z větší části zaplňují naše odsuvná střediska, takže žádáme co nejdůrazněji jejich odsunutí, aby další odsun Němců ze zóny amer., angl. a francouzské mohl být plynulý a snadnější.“⁷¹ S těmito čísly pak pracoval dále osidlovací referát. Z celkového počtu bylo 65 600 sudetských a 6 175 říšských Němců.⁷² Dále se v dokumentu konstatuje, že se na území okresu nachází 2 310 osob jiné národnosti, a to především „Poláci, Jihoslovani, Rakušani, Italové a Maďaři“.⁷³

2.3 Problém chebského nádraží

Stěžejním problémem v odsunovém roce byl stav chebského nádraží, z něhož nezbylo na konci války, stejně jako z domů okolních čtvrtí, téměř nic. První nálet zažil Cheb již v roce 1940, první větší pak město postihl 23. října 1944.⁷⁴ Ten poškodil především obytné domy a některé továrny. Na jaře roku 1945 se pak chebské nádraží stává vyhledávaným terčem spojeneckých bombardérů, a to i díky blízkému letišti, které bylo poslední funkční základnou Luftwaffe v oblasti. Téměř každý den byly vyhlášovány letecké poplachy.⁷⁵ Vlna bombardování postihla říšskou župu Sudety jako celek v dubnu roku 1945, kdy byl Cheb zasažen spolu s Ústím nad Labem, Mostem, Karlovými Vary a Opavou.⁷⁶ „Další z náletů větších rozměrů postihl Cheb 25. března 1945. V poledních hodinách 35 bombardérů vyřadilo z provozu nádraží, zničilo 200 a silně poškodilo dalších 400 obytných domů. (...) V dubnu 1945 před vstupem americké armády na čs. území byly nálety vystupňovány. V neděli 8. dubna krátce po poledni 111 bombardovacích letadel typu B-17 shodilo na nádražní plochu a město 328 tun výbušnin. Zcela zničena byla obytná čtvrť u nádraží (...) Samotné nádraží bylo zcela v

68 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

69 Tamtéž.

70 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 75. (online) (cit. 17.4. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

71 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

72 Tamtéž.

73 Tamtéž.

74 J. Toms, *Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlové Vary)*, s. 178.

75 Tamtéž, s. 178.

76 A. Wiedemann, „*Komm mit uns das Grenzland aufbauen!*“, s. 172.

*troskách, dále bylo zničeno 600 nákladních vagónů s válečným materiálem, 856 prázdných nákladních a 73 osobních vagónů.*⁷⁷ Do 20. dubna, kdy čtyři americké stíhačky svrhly několik posledních bomb na pozorovatelnu německé armády ve věžích kostela sv. Mikuláše, následovalo ještě několik náletů. Útočily především na letiště a komunikace. Z nádraží a okolí tak zbyly pouze trosky, jež se začaly odklízet v polovině května. *„Přístup do nádražních objektů byl velmi ztížen. Bomby rozryly celé nádražiště (...) Obdobně byl ztížen příchod i hlavní nádražní budovou, která byla tak zničena, že hrozila sesutím. Rovněž i železniční viadukt v Pivovarské ulici, vedoucí k nádražnímu, byl z větší části zničen a zabraňoval v přístupu na nádraží.*⁷⁸ Na konci měsíce už byla základní průjezdnost zajištěna. *„Byly uvolněny tři koleje. Směr Plzeň až do Žandova. Do Německa se jezdilo přes Schirnding do Markt Redwitz.*⁷⁹ Právě posledně jmenovaná jednokolejná trať na Schirnding se měla stát jednou z nejvytíženějších železničních tratí ve střední Evropě.

1. června pak do Chebu dorazilo 41 železničářů z Plzně, kteří se zde ujali služby a vystřídali do té doby působící bývalé politické vězně z Německa.⁸⁰ Teprve 26. července⁸¹ pak byl Cheb s konečnou platností napojen na československou železniční síť. *„První vlak, který vyjel z Chebu 26. t. m., byl osobní vl. č. 706, odjezd v 9:52 hod. Lokomotiva stroje byla vyzdobena chvojím, praporečky s nápisem: Cheb zdraví Plzeň. Vlak byl ve všech stanicích nadšeně vítán, zvláště pak v Plzni na nástupišti, kde čekající cestující propukli v nadšené pozdravování chebského vlaku, volající: „Ať žije Cheb!“*⁸² Až v listopadu pak došlo k opravě mostu u Tršnic. Tím bylo nejen navázáno spojení s Karlovými Vary, ale především byl Cheb spojen s Tršnicemi. Ty se měly stát významným železničním uzlem pro odsun do sovětského pásma. Samotné nádraží bylo i nadále v troskách, jak dokládá zápis v městské kronice z konce prosince 1945. *„Cheb má jedno z největších nádraží v západních Čechách. Bombardováním bylo 100% zničeno. Nadlidskému úsilí se podařilo dáti některé části do provozu a vybudovati z méně zničených budov osobní nádraží.*⁸³ Posledním směrem, který zůstal nefunkční, byla trať na Františkovy Lázně a Aš. Opravy zničeného viaduktu začaly až na sklonku

77 J. Toms, Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary), s. 178

78 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 25. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

79 Tamtéž, s. 29.

80 Tamtéž, s. 30.

81 Tamtéž, s. 43.

82 Tamtéž, s. 29.

83 Tamtéž, s. 66.

roku 1946, stejně jako výstavba provizorních dřevěných nádražních budov.⁸⁴ I přes výše zmíněné problémy bylo nádraží v Chebu jedním z nejvytíženějších v republice. „*Odsun Němců ze severozápadních Čech, jakož i ze západních Čech, byl řízen nákladními vlaky přes Cheb a přes Brod n/L. Za tím účelem bylo v oblasti Plzeňska zřízeno 12 sběrných táborů.*“⁸⁵ Z jedenácti záložních středisek zřízených u důležitých dopravních uzlů patřilo to chebské poblíž nádraží spolu s domažlickým k nejdůležitějším.⁸⁶ Právě do těchto dvou stanic směřovaly všechny odsunové vlaky po lednové dohodě s Američany. V těchto stanicích pak měli Němci přesedat na vlaky německé.⁸⁷

2.4 Situace na přelomu let 1945 a 1946

O tom, že odsun neprobíhal v regionu z počátku bez problémů, svědčí i žádost o urychlení odsunu tzv. národních hostí ze 3. ledna 1946.⁸⁸ V té konstatují zástupci komisí z Aše, Chebu, Sokolova, Lokte a Kraslic, že z okresů nebyli ještě odsunuti ani všichni Němci, které před sebou tlačila fronta až k německým hranicím. Jejich stávající počet odhadovali tito správci na 15 000.⁸⁹ V této době překročil počet Čechů v okrese Cheb počet 11 000⁹⁰ a nedosáhl tak ani počtu Němců, kteří do širšího regionu přišli na sklonku války a kteří měli být odsunuti jako první. Na přelomu let 1945 a 1946 se zároveň z Chebu stává díky repatriaci nuceně nasazených z Německa multietnické město. Na řešení problému, protože do města přibýly stovky lidí z různých koutů východní Evropy, dokonce vyčlenily centrální úřady pro Cheb 9 milionů korun.⁹¹ Dalším významným problémem pak bylo rozsáhlé poškození města. „*Z 2 000 obytných domů bylo jich 350 zničeno. Tím se také zhoršila bytová situace. Bylo by zapotřebí na 700 bytů, aby všichni Češi mohli slušně bydlet.*“⁹² V únoru, kdy byl vypraven první odsunový vlak, nepřekročil počet Čechů v okrese 15 000.⁹³

84 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 107. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

85 Tamtéž, s. 76 - 77.

86 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 170.

87 Tamtéž, s. 173.

88 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 75. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

89 Tamtéž.

90 Tamtéž.

91 Tamtéž, s. 76.

92 Tamtéž.

93 Tamtéž, s. 80.

2.5 Směrnice k provádění odsunu

Směrnice k odsunům vypracovalo ministerstvo vnitra a pod názvem „*Směrnice k provádění soustavného odsunu /transferu/ Němců z území Československé republiky*“⁹⁴ byly odeslány i do Chebu. Základy tohoto dokumentu byly domluveny s představiteli americké armády v Praze v lednu 1946.⁹⁵ V dokumentu bylo zdůrazněno, že odsun má být prováděn „*spořádaně a lidsky*.“⁹⁶ Odsunovaní měli odjíždět ve vlacích o 40 vozech. V každém voze pak mělo být přepravováno 30 Němců. „*Pro každý transport se měla ustavit určitá „samospráva“ z řad Němců (pro jednotlivé vagóny i pro celý vlak), která odpovídala za udržování pořádku.*“⁹⁷ Každý vagón měl doprovázet i zdravotnický personál. Kromě ministerstva vnitra bylo do celé akce zapojeno i ministerstvo zdravotnictví, neboť mělo dohled nad osobami se zdravotními riziky. „*Nemocní, osoby přestárlé, chůze neschopné, dále těhotné ženy od 6 měsíce těhotenství budou odsunovány nemocničními železničními vozy nebo nemocničními motorovými vozidly za součinnosti Čsl. červeného kříže. Obdobně bude postupováno při transportu duševně chorých.*“⁹⁸ Dále se v dokumentu vyzývaly ke spolupráci i všechny ostatní orgány státní správy. Z procesu odsunu byla učiněna priorita a neměly být brány ohledy ani na škody, jež odsun způsobí československému hospodářství. „*Plynulý průběh odsunu nesmí býti těmito ohledy rušen, neboť nutno míti stále na zřeteli, že z důležitých důvodů politických je třeba celkový odsun provést v době co nejkratší, a to i za cenu dočasných hospodářských škod.*“⁹⁹

Co se týče materiálního vybavení, mělo být umožněno každému odsunovanému odvézt zavazadlo o hmotnosti 30 – 50 kilogramů.¹⁰⁰ Tato praxe se také v průběhu procesu měnila podle momentální situace. Směrnice uložené v chebském archivu, které z ministerstva dorazily, pak hovoří o třiceti kilogramech na zavazadlo jako o váze maximální.¹⁰¹ Co se týče cenností, mohli si vysídlenci ponechat pouze snubní prsteny.

94 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

95 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 171.

96 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

97 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 172.

98 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

99 Tamtéž.

100 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 172.

101 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

Dále bylo zakázáno odvážet fotoaparáty, rozhlasové přijímače a psací stroje nebo drahé koberce.¹⁰² Také bylo zakázáno vyvážet vkladní knížky a hotovost. Každý odsunovaný mohl ale vyvézt 1 000 marek, pakliže takovouto částkou disponoval. V praxi se určitá částka, ač se postupem času měnila, vyplácela všem ve vlakových transportech, jak dokládá lednový zápis v chebské kronice: „*OSK v Chebu projednával 25. t. m. otázku zřízení finančního fondu pro doplňování povolených částek pro odsunuté Němce. Jednalo se o částku dvou milionů RM a to pro Němce projíždějící Chebem z cizích vnitrozemských okresů. Stalo se tak, aby se nezdržoval odsun Němců v transportech. Němci, kteří nebyli vybaveni povolenými částkami peněz, museli v Chebu čekat na správné peněžité vybavení.*“¹⁰³

Velká pozornost měla být při odsunu věnována dokladům odsunovaných. „*Každá osoba musí být řádně oblečena a obuta a míti s sebou roční době přiměřenou přikrývku, dále jídelní misku a příbor a všechny své osobní doklady, jako křestní list a domovský list, dále evidenční lístek a občanskou legitimaci /kennkarte/, na nichž bude trvale vyznačeno provedení odsunu (...).*“¹⁰⁴ Všechny náležitosti pak byly zevrubně kontrolovány při osobních prohlídkách, jež transportům předcházely a při nichž byly Němcům nepovolené předměty odebrány.

Původně měli být Němci odsunuti ve třech etapách. V první měli být vysídleni pouze ti, kteří nebyli zaměstnáni v průmyslových podnicích v pohraničí nebo v zemědělství a lesnictví.¹⁰⁵ V chebském okrese vyhovovalo tomuto kritériu 7 466¹⁰⁶ osob, z nichž 2 537¹⁰⁷ už bylo koncentrováno ve sběrných táborech. V druhé – nejrozsáhlejší fázi pak měli republiku opustit všichni ostatní Němci s výjimkou antifašistů, osob ze smíšených manželství a specialistů, bez nichž by se průmyslové podniky neobešly. Ve třetí fázi se počítalo s posouzením jednotlivých případů Němců, již v republice z různých důvodů zůstali po prvních dvou fázích. Následná praxe se však s plánem velmi brzy začala rozcházet. Celkový počet Němců v české části Československa činil na

102 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

103J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 81. (online) (cit. 6.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

104 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – směrnice.

105T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 169.

106SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

107Tamtéž.

začátku února 1946 přibližně 2 142 203 osob.¹⁰⁸ Na Chebsku pak ve stejné době 78 096¹⁰⁹, což představovalo 3,65% z celkového počtu. Odsun měl být dokončen v srpnu 1946.

3. Transporty

3.1 Leden a únor

V lednu došlo k významné změně v praxi americké okupační správy v Německu. 10. ledna¹¹⁰ bylo zastaveno přejímání jednotlivců. „*Současně byly naše úřady vyrozuměny, že všichni Němci, kteří opustili jednotlivě naše území, budou v nejbližších dnech vráceni do Chebu americkými vojenskými úřady. (...) Kromě toho oznámily, že je možno prováděti odsun Němců jen v ucelených převozech, předem hlášených americkým vojenským činitelům.*“¹¹¹ Jedenadvacátého ledna 1946¹¹² pak vydala československá vláda výnos, jímž se zastavovalo veškeré neorganizované vysídlování, včetně dobrovolných odchodů. První transport Němců z československého území proběhl už 25. ledna¹¹³ a byl vypraven z Mariánských Lázní. Jeho odjezd sledovala celá řada zahraničních i českých novinářů a politiků.¹¹⁴

V únoru už pak Američané přebírali jeden odsunový vlak denně. Do 14. února tak převzali ve vlakových transportech 24 967 Němců.¹¹⁵ Z Chebska nebyl do této doby vypraven ani jeden vlak. K prvnímu došlo až 24. února. O tomto transportu podal okresní osidlovací úřad rozsáhlou zprávu na oblastní úřadovnu. „*Rozeslali jsme všem místním správním komisím v okrese pokyny, aby výzvami, které jim byly Okresní správní komisí v Chebu dodány, uvědomily Němce, přicházející k odsunu v úvahu, aby tito se v určitý den a hodinu dostavili na určené místo, odkud byli dopravováni do Chebu. Při příjezdu byli okamžitě podrobeni lékařské prohlídce, celně odbaveni a byly s nimi sepsány jejich nationále, aby bylo znemožněno dostati se do transportů Němcům tam nepatřícím. (...) Němci byli rozděleni po 30ti osobách do každého vozu a jedním*

108T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 170.

109SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – přípravy odsunu.

110J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 78. (online) (cit. 5.2. 2015). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

111Tamtéž.

112T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 169.

113M. Frank, *Expelling the Germans*, s. 229.

114Tamtéž.

115T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 173.

vedoucím v čele, který byl informován o svých povinnostech, byl mluvčím a informátorem celého vagonu.“¹¹⁶ Ve vlaku se nacházelo 1 200 osob, z toho 249 mužů, 588 žen a 363 dětí.¹¹⁷ Transport byl předán americkému styčnému důstojníkovi. Ten neshledal žádná pochybení a celé předání trvalo 22 minut.¹¹⁸

Od 25. února pak byly z území republiky vysílány do americké zóny dva transporty denně s 2 400 osobami.“¹¹⁹ Z Chebu byl však další vlak vypraven až v polovině března. V lednu bylo kromě prvního vlaku z Mariánských Lázní vypraveno z Československa dalších 6 a v únoru pak 31 vlaků s vysídlenými.¹²⁰ Celkový počet osob odsunutých do konce února do amerického pásma po železnici tak činil 45 153 osob.¹²¹ 1 200 odsunutých z Chebska pak tvořilo 2,66% celkového počtu.

3.2 Březen

V březnu byl z chebského okresu vypraven opět pouze jeden transportový vlak, a to 17. 3.¹²² - více než měsíc po prvním transportu. V tomto měsíci převzali důstojníci americké okupační správy z Československa 62 vlaků.¹²³

V chebském transportu se nacházelo 220 mužů, 579 žen a 401 dětí a byl celý kompletně osazen obyvateli města.¹²⁴ Důstojník SNB Valtr o něm vypracoval podrobnou zprávu, v níž se mimo jiné uvádí: „Původně bylo v transportu 1 200 osob, ale v době, kdy byla souprava připravena k přejímání, zemřela 1 žena a nebylo možné pro krátkou dobu transport doplnit. (...) Vzhledem k tomu, že je to již několikátý případ, že úmrtím nebo předčasným porodem zmenšil se nám stav odsunovaných pod hranici 1 200 osob, nařídil jsem - po dohodě s vojenskými orgány česko-americké přejímací komise v Chebu – příslušným referentům OSK, aby zásadně upravili transport na 1 203 osob. Tento počet, i když se z výše uvedených důvodů nesníží, bude vždy Američany převzat, a tak bude vyloučeno snížení počtu transportovaných k naší

116SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946).

117Tamtéž.

118Tamtéž.

119T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 173.

120Tamtéž, s. 177.

121Tamtéž, s. 188.

122SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946).

123T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 177.

124SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946).

škodě.¹²⁵ Peněžní vybavení odsunovaných se opět pohybovalo mezi 200 až 1 000 říšskými markami, jejichž převzetí potvrdil každý Němec podpisem na odsunový arch.

V březnu bylo zároveň vedením města vydáno nařízení, které Němcům zakazovalo opouštět katastr obce, v níž byli ubytováni. „*Poněvadž se množily případy nedovoleného přechodu hranic, hlavně osobami německé národnosti, byly učiněny proti tomu zákroky. (...) Všechno německé obyvatelstvo chebského okresu je povinno nositi bílou pásku našitou na rukávě, která bude opatřena číslem příslušné obce s razítkem MSK. Kdo bude přistižen, že neoprávněně přestoupil hranice obecního katastru, bude kromě normálních trestů zařazen do pracovního tábora.*“¹²⁶ V dopise, jež odeslalo předsednictvo okresní správní komise v Chebu oblastní osidlovací úřadovně v Karlových Varech 21. března 1946,¹²⁷ se udává, že dochází k velkým hospodářským škodám v důsledku přenášení majetku do Německa přes takřka nehlídanou hranici.¹²⁸ Počet Němců v okrese pak je udáván v tomto dopise číslem 56 010,¹²⁹ což znamená úbytek oproti konci ledna o přibližně 22 000 osob. Vypravěny byly do této doby pouze dva transportové vlaky o počtu 2 400 osob. Jinými cestami by se tak za propustné hranice od konce ledna do konce března dostalo přes 19 000 lidí. Číslo udávané v dopise tak s největší pravděpodobností neodpovídá skutečnosti, což dokládají další údaje, jež zmíním v dalších částech práce. Jak se dále v dopise udává, byl jeden transport měsíčně, jenž Chebsku připadal, nedostačující. V dopise se mimo jiné dočteme, že: „*Ze zpráv se dovídáme, že okresu chebskému je měsíčně určen jeden transport, zatímco okresy s menším počtem Němců mají transportů více /Planá, Mariánské Lázně/. Poměry zde již dospěly tak daleko, že z okresu odcházejí Češi, které zveme k osídlení pohraničí, roztrpčení zpět.*“¹³⁰ V březnu pak Američané převzali z Československa 74 420 Němců.¹³¹ Z tohoto počtu představovali chebští Němci pouhé 1,61%.

125SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946).

126J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 83. (online) (cit. 5.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

127SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců - Směrnice

128Tamtéž.

129Tamtéž.

130Tamtéž.

131T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 188.

3.3 Duben

V dubnu se v Praze uskutečnila důležitá schůzka mezi československými představiteli a americkými vojenskými orgány v Německu. Na schůzce konané mezi 9. a 11. dubnem¹³² bylo dohodnuto, že v květnu budou Američané přejímat až šest transportů denně, ač už v červnu nebudou moci počty navyšovat. Dále byla upravena maximální váha zavazadla na 70 kilogramů.¹³³ Američané trvali na odsunu celých rodin, což vedlo k výraznému zvýšení počtu práceschopných mužů v transportech. Na tato jednání reagovalo ministerstvo vnitra upravenými směrnici vydanými 15. dubna.¹³⁴

Už od 1. dubna byl zvýšen počet transportů do západních zón na čtyři transporty denně.¹³⁵ I Chebsko se dočkalo kýženého zvýšení jejich počtu. V dubnu byly vypraveny čtyři vlaky ve dnech 2., 16., 29., a 30. dubna o celkovém počtu 4 818 osob.¹³⁶ Ve všech vlacích bylo odvezeno 1 205 osob, ve třetím pak 1 203 Němců. V dubnových transportech bylo Němcům paušálně vyplaceno 1 000 marek, zato se však výrazně zvýšil počet zabavených cenností, což dokládají jejich seznamy přikládané k jednotlivým transportům. Překvapivě tak nebyla respektována maximální částka „na hlavu“ v hodnotě 500 marek¹³⁷, která byla na jednáních v polovině dubna v Praze dohodnuta.

Celkový počet Němců převzatých z Československa pak v dubnu činil 144 071 osob. V dubnu tedy došlo k prudkému nárůstu jak na republikové, tak na okresní úrovni.¹³⁸ Procento chebských vysídlenců tvořilo v dubnových transportech 3,34% z celkového počtu a došlo tak k určitému zvýšení.

Do 28. dubna republiku opustilo 212 vlaků s odsunovanými, z nichž přes zničené chebské nádraží projelo 91 z nich.¹³⁹ Přímo z Chebska pak byly vypraveny pouze čtyři transportové vlaky, což dokládá pomalejší tempo vysídlování okresu v porovnání s průměrem zbytku republiky.

132T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 186.

133Tamtéž.

134Tamtéž.

135Tamtéž, s. 173.

136SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946); karton N264, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 6 – 12 (30. 4. - 11. 6. 1946).

137T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 186.

138 Viz. Příloha 5.

139T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 188.

3.3.1 Odsun Němců do vnitrozemí

Specifickým pak byl odsun Němců do vnitrozemí, který probíhal v dubnu a počátkem května. Rozsahem se nedal srovnat s transporty na západ a jednalo se o menší skupinky Němců určené na různé práce. 4. dubna byl vypraven transport o počtu 49 osob¹⁴⁰ na Tábořsko, kde měli tito Němci pomáhat při zemědělských pracích. Do Rakovníka pak bylo odvezeno 19. dubna 30 osob – převážně žen.¹⁴¹ Poslední podobný zdokumentovaný transport odjel 3. května do Mladé Boleslavi o počtu 27 osob.¹⁴²

3.4 Květen

V květnu došlo ke zvýšení počtu transportů z republiky až na šest denně. Celkový počet vysídlených Němců činil 202 751 osob. Z toho do americké zóny vyjelo 198 921 osob a do ruské 3 830.¹⁴³ Z okresu se podařilo vypravit pouze tři transporty, a to 7., 17., a 28. května¹⁴⁴ o celkovém počtu 3 617 osob, což představuje pouze 1,78% celkového počtu. V prvním transportu převzali ještě všichni odsunovaní 1 000 marek. Ve dvou následujících pak už pouze 500 marek.¹⁴⁵

Odsun z okresu se tak výrazně zpomalil.¹⁴⁶ Především město samotné v této době žádalo o odsun především neproduktivních Němců. *„Osídlovací Komise MSK v Chebu poslala okresní osídlovací komisi dopis, že je nutno v květnu t.r. odsunouti nejméně 3 000 osob, z toho v první řadě osoby přestárlé, dopravy schopné (...)*¹⁴⁷

Jedním z důvodů dalšího zpomalení bylo pravděpodobně nízké tempo dosídlování oblasti. Především národní správci se bránili odsunu, jelikož tento proces znemožňoval průmyslovou výrobu a ohrožoval i zemědělství. Množící se zásahy ve prospěch odsunovaných donutily vedení města k reakci. *„K odsunu Němců vydal osídlovací úřad MSK v Chebu vyhlášku, ve které se upozorňuje české obyvatelstvo, že odsun osob německé národnosti se provádí podle úředních směrnic vydaných ministerstvem vnitra, a proto jsou veškeré intervence za osoby k vyjmutí z odsunu*

140SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců do vnitrozemí.

141 Tamtéž.

142 Tamtéž.

143 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 208.

144 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N264, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 6 – 12 (30. 4. - 11. 6. 1946).

145 Tamtéž.

146 Viz. Příloha 5.

147 J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 87. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

*bezpředmětné a nebude na ně brán zřetel.*¹⁴⁸ Nedostatek pracovních sil pak vedl k zavedení pracovní povinnosti pro neodsunuté Němce, a to každou sobotu od 7 do 12 hodin.¹⁴⁹ Pracující byli označeni bílou páskou s osobním číslem. Povinnosti podléhali muži mezi 15 a 60 lety a ženy od 16 do 45 let.¹⁵⁰

3.5 Červen

V červnu se zlepšila ochrana státních hranic a značně se tak omezil „neorganizovaný“ odchod Němců do Německa. *„Všude na hranicích byly přechody uzavřeny závorami, kromě nejdůležitějších. Přechody byly označeny výstražnými tabulkami o použití zbraní pohraničními hlídkami při pokusu o tajný přechod hranic. Ve všech vesnicích do 10 km od hranic byly vyvěšeny vyhlášky, které varují Němce před použitím těchto přechodů.*¹⁵¹ Transportové vlaky se tak až na výjimky stávaly jedinou možností „bezproblémového“ odchodu.

Červen znamenal dvojnásobné zvýšení počtu transportů z okresu. Za tento měsíc jich bylo vybaveno šest a všechny směřovaly do americké zóny. Z okresu bylo odsunuto ve dnech 1., 5., 11., 17., 22. a 28. června 7 231 osob.¹⁵² Toto číslo představovalo takřka desetinu všech Němců v okrese z počátku roku 1946. Záznamy o těchto vlacích už nejsou tak pečlivě vedeny, což podle mého názoru dokazuje zvýšený zmatek, které tempo procesu přinášelo. Celkový počet odsunutých z republiky se v červnu vyšplhal k číslu 259 925 osob.¹⁵³ Odsun z okresu tak výrazně zrychlil v porovnání s celorepublikovým tempem, jež se zvýšilo přibližně o čtvrtinu.¹⁵⁴ Procento vysídlenců z Chebska činilo 2,78% a poprvé od březnového transportu se výrazně zrychlil i odsun z města samotného. Odsunovaní opět obdrželi částku ve výši 500 marek.¹⁵⁵

148J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 89. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

149Tamtéž,

150Tamtéž.

151Tamtéž, s. 91.

152SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N264, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 6 – 12 (30. 4. - 11. 6. 1946); karton N265, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 13 – 17 (17. 6. - 10. 7. 1946).

153T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 208.

154Tamtéž.

155SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N264, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 6 – 12 (30. 4. - 11. 6. 1946); karton N265, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 13 – 17 (17. 6. - 10. 7. 1946).

Kromě šesti „standardních“ transportů byl z města vypraven i speciální vlak z městského chorobince. *„Zvláštním sanitním vlakem bylo dáno do odsunu 62 chovanců městského chorobince, takže zbylo v ústavu 5 osob slovenské národnosti. O chorobinci samotném bude rozhodnuto později.“*¹⁵⁶

Měsíc červen zároveň přinesl výsledky dlouhodobého úsilí Československé vlády o zahájení hromadných transportů do ruského okupačního pásma. Jednání byla zahájena už v květnu a uzavřena 1. června v Praze.¹⁵⁷ Sovětské orgány se zavázaly převzít 600 000 – 650 000 osob do konce listopadu.¹⁵⁸ Ze tří dohodnutých železničních tras začínaly dvě v chebském okrese. Z Tršnic vyjížděly transporty do Gery a do Altenburgu. Vlaky měly mít stejnou podobu jako transporty do západních zón – 1 200 osob ve 40 vagónech. Poprvé se rozjely 21. června a do konce měsíce byly vypravovány tři denně.¹⁵⁹ Červnové transporty do ruské zóny se ještě chebského okresu netýkaly a první vyjel až v měsíci červenci.¹⁶⁰

3.6 Červenec

Červenec se nesl ve znamení zmatků. Vysídlení takového počtu obyvatel se ukázalo jako příliš komplikovaný úkol. Zvláště na Chebsku, kde se počítalo s takřka kompletní výměnou obyvatel, docházelo k nevratným hospodářským škodám. Odsun přímo ohrožoval průmyslovou výrobu i zemědělské práce. I díky tomu nebyly transportové kapacity v červenci navýšeny. Zároveň byly vydány směrnice umožňující dobrovolný odchod Němců přes hranice. V mnou sledované oblasti byl zřízen jediný přechod sloužící tomuto účelu, a to v Broumově u Plané.¹⁶¹ I v červenci docházelo k nelegálnímu překračování hranice, jak dokládá záznam v městské kronice. *„V posledním týdnu (...) bylo zadrženo na hranicích šest osob německé národnosti, které tajně chtěly přejít hranice. Trestní referát ONV v Chebu zabýval se těmito a provinilce potrestal.“*¹⁶²

156J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 91. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

157Staněk, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 204.

158Tamtéž.

159Tamtéž.

160Viz. Příloha 3.

161J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 95. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

162Tamtéž, s. 97.

V červenci už přebírali Sověti šest transportů denně, což vedlo k výraznému urychlení procesu.¹⁶³ Z území Československa byly vypraveny transporty o celkovém počtu 356 432 osob, z toho 190 961 do sovětské zóny a 165 471 osob do zóny americké.¹⁶⁴ Z Chebského okresu bylo vypraveno opět šest transportů. Do amerického pásma odjely čtyři vlaky ve dnech 3., 10., 24. a 31. července o celkovém počtu 4 822 osob.¹⁶⁵

Do sovětské okupační zóny vyjely první vlaky 7. a 13. července.¹⁶⁶ V prvním opustilo československé území 1 221 osob. Počet mužů v transportu činil pouze 157 osob.¹⁶⁷ Toto nízké číslo připomíná první transporty do americké zóny ze začátku roku, než začali Američané trvat na transportech celých rodin. Ve druhém transportu pak bylo odvezeno opět přibližně 1 200 osob, ale k tomuto vlaku už chybí kompletní dokumentace.¹⁶⁸ Ve všech srpnových transportech obdrželi vysídlení 500 marek.

Celkový počet vysídlených z okresu vlakovými transporty dosáhl v červenci počtu přibližně 7 250 Němců, což představovalo takřka stejné číslo jako v červnu a v celkovém „objemu“ odsunutých tvořili bývalí Chebané 2 %.

I přes zvýšené tempo odsunu činil počet Němců v chebském okrese k 15. červenci ještě 48 808 osob.¹⁶⁹ Toto číslo bylo nejvyšší v republice.¹⁷⁰ Další dvě příčky pak obsadilo Falknovsko a Karlovarsko. Západní výběžek republiky tak nadále zůstával „nejněmečtější“ částí Československa. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se ke stejnému datu nacházelo 1 435 149 Němců.¹⁷¹ Chebští Němci tak představovali 3,4 % celkového počtu. Do 15. července bylo z Chebska vypraveno 19 transportových vlaků o celkovém počtu 22 927 osob.¹⁷² Vezmeme-li v úvahu předodsunová čísla z ledna,

163T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 204.

164Tamtéž, s. 210.

165SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N265, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 13 – 17 (17. 6. - 10. 7. 1946); karton N266, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 18, 19, 23, 25, 26 (24. 7. - 13. 9. 1946).

166SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N268, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do ruské zóny (7. 7. - 12. 8. 1946).

167Tamtéž.

168Tamtéž.

169T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 209.

170Tamtéž.

171Tamtéž, s. 210.

172SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N263, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 1 – 5 (25. 2. - 29. 4. 1946); karton N264, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 6 – 12 (30. 4. - 11. 6. 1946); karton N265, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 13 – 17 (17. 6. - 10. 7. 1946);

dojdeme k závěru, že 6 361 osob opustilo území republiky jinak než vlakovými transporty, bylo odsunuto do vnitrozemí nebo zemřelo. Z celkového úbytku obyvatel v okrese pak vlakové transporty činí 78,5 %.

3.7 Srpen

V srpnu bylo z území republiky vysídleno vlakovými transporty 338 110 Němců.¹⁷³ Z celkového počtu odjelo do americké zóny 135 879 osob a do sovětské 202 231. Údaje pro chebský okres se už z mnou sledovaných pramenů a literatury nedají úplně přesně zkompletovat. Jisté je, že Američané přijali v srpnu čtyři transporty¹⁷⁴, ač podrobné doklady v chebském archivu se dochovaly pouze k jednomu. Celkový počet Američany převzatých Němců se tak pohyboval pravděpodobně kolem čísla 4 800. Odsunovaní obdrželi opět 500 marek a transporty nikterak nevybočovaly z dosavadní praxe.

Problém pak představuje proces vypravování transportů do zóny sovětské. Jisté je, že první transport v srpnu opustil republiku 3. 8. a odvezl 1 227 osob.¹⁷⁵ Poslední pak vyjel z Tršnic 31. 8. „Sovětských“ transportů z okresu proběhlo určitě více než osm – osmý opustil hranice republiky 24. srpna.¹⁷⁶ Z konce měsíce se bohužel údaje nedochovaly. V dokumentech k transportům do sovětské zóny, které se nacházejí v chebském archivu, se počet vysídlovaných Němců pohyboval mezi 1 226 a 1 231 osobami. I v jednotlivých dochovaných složkách chybí množství stránek a celková dokumentace dává tušit, že celý proces provázelo mnoho zmatků a všeobecný chaos, jak dokládá i zápis v kronice města: „*Odsun se v poslední době provádí za velkých potíží, poněvadž se provádí přes Bamberg do sovětského německého pásma.*“¹⁷⁷ Ke každé dochované složce je ale přiložena dokumentace se soupisem nemocných, kteří byli rozčleněni do kategorií podle postižení – duševně choří, slabomyslní, trvale nemocní, dočasně nemocní v ošetřování, staří lidé neschopní normálního odsunu, slepí, hluchí a němí, neschopní pohybu pro poranění.¹⁷⁸ U některých transportů je pak přiložen doklad

173T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 208.

174SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N266, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 18, 19, 23, 25, 26 (24. 7. - 13. 9. 1946).

175SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N268, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do ruské zóny (7. 7. - 12. 8. 1946).

176viz. Příloha 1.

177J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 98. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947.

178SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N268, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do ruské zóny (7. 7. - 12. 8. 1946), transport č. 9.

o převzetí peněžní částky vedoucími vagónů. Ti je pak rozdělovali jednotlivým Němcům. Byla tak opuštěna praxe běžná při „amerických“ transportech, kdy si částku přebíral každý individuálně.

Celkový počet odsunutých se tak z výše uvedených důvodů dá na Chebsku spíše odhadovat. Podle nedatovaného zápisu v chebské kronice ze srpna byla situace v městě samotném následující: „*V Chebu je doposud 5 800 Němců, kteří mají být odsunuti do 14 dnů. Kromě toho je tu na 400 rodin, jichž rodinní příslušníci jsou internováni v zajateckých táborech. Dále je zde 350 rodin, jichž členové jsou nasazeni na žňových pracích na chebském okrese. (...) Poslední převozy Němců jsou vyhrazeny hlavně zemědělským silám. Jsou to ti Němci, kteří hospodaří na usedlostech, kde nejsou dosud čeští hospodáři.*“¹⁷⁹ Dále se množily obstrukce národních správců, pro něž byli zbylí němečtí pracovníci nepostradatelní v zemědělství a především v průmyslu, což bylo konstatováno na schůzi národních správců z 20. srpna.¹⁸⁰ „*Odsunem Němců ze zemědělských usedlostí bylo větší množství dobytka na chebském okrese bez obsluhy. Na výzvu ONV v Chebu se přihlásilo dobrovolně 35 žen pro dočasnou výpomoc.*“¹⁸¹ Na konci měsíce se pak v kronice konstatuje, že: „*Na Chebském okrese je 19 720 osob národnosti české a Němců 20 070. Němců, kteří do odsunu nespádají, je 9 000.*“¹⁸² Na základě výše zmíněných čísel tak můžeme odhadovat, že v srpnu bylo z území okresu vysídleno minimálně 14 600 osob, spíše ale o 2 500 více. Druhé číslo se zdá být pravděpodobnější vzhledem k údajům z poloviny července (48 808 osob) a zápisům v kronice z konce srpna. Znamenalo by to, že se nedochovaly podklady ke dvěma transportům do sovětské zóny. Těch tedy bylo pravděpodobně deset a vyvezly přes 12 000 Němců z okresu. Do obou zón bylo tedy deportováno přes 16 800 lidí, což činilo takřka 5 % všech odsunutých v tomto měsíci.

3.8 Září, říjen a listopad

Měsíce září a říjen představují nejchaotičtější měsíce v mnou sledovaném období na území okresu. Dokumentace je značně nekompletní¹⁸³ a i zápisů souvisejících s odsunem v mnou sledovaných pramenech hodně ubylo. I v městské kronice se

179J. Slavík, Kronika města Chebu 1945 – 1947, s. 98. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

180 Tamtéž, s. 100.

181 Tamtéž, s. 101.

182 Tamtéž, s. 99.

183 Viz. Příloha 1.

pozornost obrací spíše k problémům nově příchozích a většina záznamů se týká snahy o hladký chod města a okresu, ač z čísel jasně vyplývá, že zmíněné měsíce představovaly na Chebsku spolu se srpnem vrchol odsunové vlny. Na konci srpna se totiž na území Chebska nacházelo stále přibližně 30 000 osob německé národnosti, což představovalo více než třetinu počtu z období před zahájením procesu.

3.8.1 Transporty do sovětského pásma

Transportové vlaky do sovětské okupační zóny, jež projížděly přes Tršnice do Gery a Aldenburgu, představovaly drtivou většinu odsunové vlny v posledních měsících z okresu Cheb.¹⁸⁴ Bohužel se k nim nedochoval žádný podstatný podklad. Jediná jistota je, že poslední „zbytkový“ transport z okresu odjel 11. října a byl 29. transportovým vlakem, který sovětská okupační správa z okresu přebrala.¹⁸⁵ V tomto posledním vlaku bylo vypraveno pouze 402 osob, z nichž bylo 182 žen, 113 mužů a 107 dětí.¹⁸⁶ Každý odsunovaný opět obdržel 500 marek, v sanitním voze bylo přepravováno 12 z odsunovaných.¹⁸⁷

V září a první polovině října tak okres s největší pravděpodobností opustilo 16 regulérních transportových vlaků a jeden „zbytkový“ (poslední srpnový transport nesl pravděpodobně pořadové číslo 12). Na základě předchozích počtů osob v jednotlivých vlcích kolem 1 220 osob se dostáváme k číslu 19 520 osob, s posledním transportem pak k přibližnému číslu 20 000 odsunutých. To se však zdá vzhledem k ostatním, níže zmíněným číslům, příliš mnoho. Hlavní vlna odsunu pak určitě spadala do září, čemuž ostatně nasvědčují i celkové počty odsunutých do sovětské zóny.¹⁸⁸

3.8.2 Transporty do amerického pásma

Dokumentace k transportům do amerického pásma se dochovala v daleko větší celistvosti. V září a říjnu odjelo z Chebska do americké zóny celkem sedm transportů. K prvnímu se dokumentace nedochovala. Další pak proběhly ve dnech 12. a 13. září a do amerického okupačního pásma odvezly 1 206, respektive 1 207 osob.¹⁸⁹ Dá se tedy

184 Viz Příloha 3.

185 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N269, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do ruské zóny (16.8 - 11. 10. 1946).

186 Tamtéž, transport č. 29.

187 Tamtéž.

188 T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 229.

189 SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N266, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny 18, 19, 23, 25, 26 (24. 7. - 13. 9. 1946).

předpokládat, že v prvním transportu byl počet podobný a počet vysídlených tak dosáhl přibližně čísla 3 620.

V následujícím měsíci pak ve dnech 1., 8.; 19. a 21. října vyvezly odsunové vlaky za hranice republiky Němce o celkovém počtu 4 893 osob.¹⁹⁰ Říjnové transporty tak minimálně, co se počtu týče, spíše připomínaly praxi odsunů do zóny sovětské, jelikož ve všech vlcích překročil počet osob počet 1 220. Každý odsunovaný opět obdržel částku 500 marek, což stvrdil svým podpisem na odsunový arch.

Poslední transport do americké zóny a zároveň poslední transport z okresu pak proběhl 19. listopadu a byl jediným transportem v tomto měsíci.¹⁹¹ Do americké okupační zóny měl původně odvézt 1 206 osob, z toho 490 mužů, 600 žen a 116 dětí.¹⁹² Nakonec z něj však byla takřka polovina osob vyřazena. Hranice pak přešel vlak s 255 muži, 277 ženami a 74 dětmi o celkovém počtu 606 osob.¹⁹³

3.8.3 Závěrečné měsíce – celková statistika

Za období od září do konce listopadu je možno nalézt v městské kronice pouze dva zápisy týkající se počtu Němců a problematiky odsunu. První je z konce září a udává stav ve městě samotném. „*V Chebu je určeno k odsunu pro měsíc říjen ještě 680 Němců. V městské nemocnici je dosud 55 Němců prozatím nepostradatelných. O vrácení státního občanství žádalo 402 osob. Smíšená manželství čítají 125 osob. Cizinci, většinou Rakušanů je 90. Antifašistů podléhajících odsunu 242 a specialistů 225.*“¹⁹⁴ V polovině října se pak můžeme dočíst, že odsunová vlna znatelně polevila. „*Od 15. t.m. jezdí přes Cheb pouze jeden převoz s odsunutými Němci. Odsun Němců se chýlí vůčihledně ke konci. Podobně i z chebského okresu bude transport úplně dokončen.*“¹⁹⁵ Po tomto datu – 15. října už okres opustily pouze tři transporty do americké zóny, které tuto kapitolu uzavřely. Za tyto tři měsíce tak převzali Američané přibližně 9 120 osob. Pakliže budeme považovat za správný údaj, že na konci srpna se

190SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N267, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny č 27 - 31 (1.10 – 19.11. 1946).

191Tamtéž.

192SOKA Cheb, fond č. 266 ONV Cheb, karton N267, Inv. č. 907, sign. 8. 10. 02, Odsun Němců – transporty do americké zóny č 27 - 31 (1.10 – 19.11. 1946), transport č.31.

193Tamtéž.

194J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 103. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

195J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 106. (online) (cit. 6.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

na Chebsku nacházelo 29 070 Němců, a vzhledem k tomu, že zde zůstalo po vlně transportů 5 920 z nich,¹⁹⁶ dá se odhadnout počet transportovaných do ruské zóny na přibližně 14 000 osob. Transportové vlaky tak byly buď doplněny z okresů okolních, nebo nebyly vypravovány kompletní, což se ale zdá méně pravděpodobné. Celkový počet odsunutých v těchto třech měsících se tak pohybuje přibližně kolem hranice 23 000, což představuje 5,5% z celkového počtu transportovaných z území Československa.

4. Po transportech

Ukončením transportů nebyl uzavřen proces odsunu jako takového. Po odsunové vlně z roku 1946 zbylo v okrese Cheb 5 920¹⁹⁷ osob německé národnosti. Pomalejším tempem probíhalo vysídlování až do začátku padesátých let. Jen v následujících dvou letech opustilo Československo 12 824 Němců, z čehož do americké zóny odešlo 5 290 z nich.¹⁹⁸ V samotném Chebu pak bylo při revizi německých specialistů v únoru 1947 zjištěno, že v 38 podnicích pracuje 1 065 Němců, z nichž bylo navrženo do odsunu 161 osob.¹⁹⁹ V březnu 1947 bylo v samotném městě ještě 1 266 Němců, z toho antifašistů 722.²⁰⁰ Ještě v polovině července 1947 bylo převezeno na zemědělské práce do Plzeňského okresu 110 rodin, což představovalo 400 osob.²⁰¹ V září 1947, takřka rok po skončení transportů, se můžeme v kronice města dočíst, že: „*Podle potravinových lístků za období 27 – 28 byl celkový stav obyvatel 15 397. Z nich 14 312 Čechů, 554 antifašistů a 531 Němců. Na okrese je 34 854 obyvatel, 2 799 antifašistů a ostatních Němců 1 782.*“²⁰² Tento počet pak pozvolna klesal a ještě dnes je možné v samotném městě a v okolních obcích na zbytky původního německého obyvatelstva narazit. Jedná se o osoby ve vysokém důchodovém věku.

196A. von Arburg; T. Staněk: Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Češi a Němci do roku 1945, s. 61.

197Tamtéž.

198J. Kučera, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva*, s. 37.

199J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 128. (online) (cit. 7.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

200Tamtéž, s. 130.

201Tamtéž, s. 145.

202J. Slavík, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, s. 153. (online) (cit. 7.2. 2012). Dostupné z Portafontium: http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947

Závěr

Celkové zhodnocení vlakových transportů s odsunutými z okresu Cheb se dá zrekonstruovat jen částečně, protože v některých aspektech problému narazíme na trhliny v dokumentaci nebo na její absenci. Zda odpovídaly transporty dohodnutým podmínkám, se dá z mnou sledované dokumentace vysledovat částečně. Obecně se dá říci, že dohody uzavřené s oběma správci sousedních okupačních zón a vyjádřené směrnicemi ministerstva vnitra byly v zásadě dodržovány. Transporty, k nimž se zachovala dokumentace v SOKA Cheb, se tak v zásadě neliší, ať směřovaly do zóny americké, či sovětské. Vlaky byly vypravovány o počtu čtyřiceti vagónů, v každém voze bylo umístěno většinou třicet Němců. (Do zóny sovětské vezl každý vlak přibližně o dvacet osob více.) Dodržována byla i nařízení týkající se peněžního vybavení odsunovaných, ač v některých transportech do sovětské zóny přebíral částku za celý vagón jeden vybraný odsunovaný, což opět svědčí o menší pečlivosti a, jak si myslím, větším spěchu. To však z mnou sledovaných pramenů není možné stoprocentně potvrdit. V „amerických“ transportech se důsledně dodržovalo osobní převzetí finanční částky proti podpisu odsunovaného. Váha zavazadel, jež s sebou Němci odváželi, se nezapisovala, nelze tedy posoudit, byla-li praxe transportů v tomto ohledu nějak výjimečná. O důkladnosti osobních prohlídek pak ale svědčí soupisy zabavených cenností. Tyto soupisy jsou k dokumentaci jednotlivých transportů přiloženy, ať směřovaly do té, či oné zóny. Pečlivě jsou pak vedeny záznamy týkající se osob se zdravotními problémy, starými a nemohoucími, již cestovali ve speciálních sanitních vozech. Je ale otázkou, jestli na konci léta, kdy byl proces na Chebsku nejintenzivnější a mnoho údajů se nedochovalo, nedocházelo k obcházení domluvených podmínek. Praxe se pak mohla lišit od dobře zdokumentovaného začátku celého procesu.

Počty odsunovaných po železnici se pak dají zrekonstruovat opět jen zčásti. Už celková čísla o odsunu Němců se liší. Údaje zveřejněné ministrem vnitra Noskem v parlamentu 24. října udávají 1 415 135 osob odsunutých do americké a 750 000 do sovětské zóny.²⁰³ Historik Jaroslav Kučera pak ve své práci *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva* uvádí, že Američané měli převzít z ČSR 1 445 059 Němců.²⁰⁴ V sovětské zóně pak mělo skončit 786 482.²⁰⁵ S podobnými čísly pracuje ve

203T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 226.

204J. Kučera, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva*, s. 36.

205J. Tamtáž.

svých dílech i Tomáš Staněk.²⁰⁶ Další zdroje udávají čísla více méně ve stejných řádech. Přesnějšího výsledku už se dnes vzhledem k zmatkům především divokého odsunu dobrat nelze.

Čísla pouze z organizovaného odsunu roku 1946 se ale také liší. Koncem roku byla Spojenecká kontrolní rada informována o počtech v regulérních transportech za rok 1946. Do americké zóny mělo odejít 1 222 628 Němců a do sovětské pak 709 284 osob.²⁰⁷ Další pramen pak uvádí počty 1 223 059, respektive 636 482 osob.²⁰⁸ Jak udává ve své práci *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947* Tomáš Staněk, z území republiky bylo vypraveno 1 646 vlaků.²⁰⁹ Z Chebska jich pak s největší pravděpodobností vyjelo 60, z čehož do amerického pásma odjelo 31 a do sovětského 29.

Zatímco údaje pro transporty do americké zóny se v republikovém součtu liší v řádu stovek osob, údaje o transportech do sovětské zóny se rozcházejí zásadnějším způsobem. K podobnému výsledku jsem dospěl i ve snaze o popsání chebských transportů. Ač část dokumentace chybí, myslím si, že celkový počet 37 407 osob odvezených z okresu Cheb do americké zóny se neshoduje se skutečným počtem v rozmezí maximálně desítek osob. Stejně tak statistika za jednotlivé měsíce by měla odpovídat realitě.

Co se týče transportů do zóny sovětské, relativní přesnost čísel je značně snížena chybějící dokumentací ke konci procesu.²¹⁰ Ta byla zapříčiněna překotností a chaotičností celé akce, která na Chebsku začala až v červenci 1946, kdy už vysídlování do amerického pásma stagnovalo²¹¹, a trvala tak de facto pouhé tři měsíce.²¹² Relativně přesné jsou, podle mého názoru, údaje do konce srpna (cca 12 500 osob). Celkové číslo 28 421 je pak spíše odhadem zkráceným především absencí údajů pro září a říjen. Proto jsem tyto dva měsíce zpracoval dohromady, abych se dobral alespoň nějakých přibližných čísel. Vzhledem k počtu vlaků, jež byly do sovětské zóny z Chebska vypraveny, je zřejmé, že odsun do sovětské okupační zóny vrcholil v srpnu a hlavně v

206T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 230.

207Tamtéž, s. 229.

208Tamtéž.

209T. Staněk, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, s. 229.

210Viz. Příloha 1.

211Viz Příloha 5.

212Viz. Příloha 3.

září. Dokončen byl na začátku října.²¹³ Převážně poslední vlaky musely být doplňovány z okolních okresů, pravděpodobně z tehdejšího Falknovska (Tršnice, které se staly železničním uzlem pro transporty do sovětské zóny, leží na půl cesty mezi Chebem a Sokolovem). Celkový počet transportů v počtu šedesát by totiž při „standardním“ osazení vagónů znamenal odvoz většího počtu osob, než bylo pro transfer určeno.

Dynamika procesu transportů pak vykazuje pro Chebsko určitá specifika v porovnání s celorepublikovými čísly. Tempo procesu v chebském okrese zpočátku zaostávalo za zbytkem republiky.²¹⁴ To bylo dáno, jak předpokádám, především pomalým tempem dosidlováním dříve takřka výhradně německé oblasti. Chod zdejších podniků a zemědělské práce byly až do konce léta 1946 na německé pracovní síle přímo závislé. Vysídlování Chebska se proto až do července výrazně zpomalovalo za průměrným tempem celorepublikového procesu. V květnu dokonce dochází k bezprecedentnímu poklesu tempa odsunu po železnici.²¹⁵ Domnívám se, že to bylo způsobeno začínajícími polními pracemi – nárůst počtu transportů pak časově odpovídá konci jarních polních prací. Od července do půlky října okresní tempo graduje a pouze v srpnu, září a v prvních dnech října opustilo okres po železnici pravděpodobně přes 60% jeho původních obyvatel.²¹⁶ Celorepublikové tempo je v tomto ohledu pozvolnější, vyrovnanější a poslední měsíce procesu nevykazují tak strmé křivky jako v případě Chebska.

Co se týče srovnání vysídlování města samotného v porovnání s tempem vysídlování okresu, nenalezl jsem dostatek dat, abych byl schopen učinit relevantní závěry. Jisté je, že odsun z města probíhal zpočátku rychleji v porovnání s okresem jako celkem. Svědčí o tom i čistě „městský“ transport v počátcích procesu. Bylo totiž třeba uvolnit místo pro rozšiřující se státní správu. Naopak na konci procesu zbylo ve městě v porovnání se zbytkem oblasti relativně více Němců – byli to především specialisté a jejich rodiny, nepostradatelní v městských průmyslových podnicích.

Otázkou je, jak by se dala mnou zjištěná data více zpřesnit. Ani kontaktování archivu ministerstva dopravy nevedlo ke korekci mnou zjištěných čísel. Další možností by pak mohlo být pátrání v zahraničí. V Bayreuthském archivu je množství dokumentů týkajících se odsunu. Relevantní čísla k odsunu do amerického okupačního pásma se

213 Viz. Příloha 6.

214 Viz. Příloha 8.

215 Viz. Příloha 7.

216 Viz. Příloha 7.

však dají zjistit i ze zdejších zdrojů a jejich další zpřesňování je bez druhé poloviny dat – transportů do sovětské zóny – zbytečné. Možností, jak by se dala čísla z mé práce dále zpřesňovat, je důkladně prostudovat množství zápisů ze schůzí státní správy sídlící v Chebu. Tyto materiály jsou dnes také uloženy v SOKA Cheb. Je ale otázkou, nakolik je pozornost v těchto dokumentech věnována transportům samotným. Další cestou, jak se dobrat podrobnějších výsledků, by mohla být především analýza odsunových karet jednotlivých Němců. I ony jsou uloženy v chebském archivu. Je však otázkou, bude-li možné vzhledem k neúplnosti těchto kartoték dojít k přesnějším údajům.

Summary

The thesis deals with expulsions transports in 1946 from Cheb region. It describes the entire process train transports and related regional specifics. Among the main findings is fact that the process of expulsion from the Cheb region has been slowed compare to the countrywide numbers. The main part of the process of expulsion of Germans in the Cheb region falls into a period when the whole country expulsion process was on the wane.

Použitá literatura

Arburg von, Adrian; Dvořák, Tomáš; Kovařík, David, *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* (Brno : Matice moravská, 2010), 534 str.

Arburg von, Adrian; Staněk, Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. (Středokluky : SUSA, 2010), 329 str.

Arburg von, Adrian; Staněk, Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování* (Středokluky : SUSA, 2011), 957 str.

Arburg von, Adrian; Staněk, Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: Češi a Němci do roku 1945 úvod k edici* (Středokluky : SUSA, 2010), 373 str.

Brandes, Detlef, *Cesta k vyhnání 1938 – 1945: Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska* (Praha : Prostor, 2002), 499 str.

Brandes, Detlef; Ivaničková, Edita; Pešek, Jiří, *Vynútený rozchod: Vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938 – 1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou* (Bratislava : Veda, 1999), 259 str.

Brügel, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1939 – 1946* (Praha : Academia, 2008), 415 str.

Čapka, František; Slezák, Lubomír; Vaculík, Jaroslav, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce* (Brno : CERM, 2005), 359 str.

Frank, Matthew, *Expelling the Germans: British Opinion and Post – 1945 Population Transfer in Context* (Oxford : Oxford University Press, 2007), 320 str.

Jiřík, Václav, *Nedaleko od Norimberku: Z dějin retribučních soudů v západních Čechách* (Cheb : Svět Křidel, 2000), 725 str.

Kossert, Andreas: *Chladná vlast: Historie odsunutých Němců po roce 1945* (Brno : Host, 2011), 473 str.

Kučera, Jaroslav, *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva: Problémy jejich přesného vyčíslení* (Praha : Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1992), 57 str.

Marek, Jindřich, "Oblastní Čs. vojenské velitelství Cheb v květnu 1945" in: *Sborník Krajského muzea Karlovarského kraje 2006* (Cheb : Krajské muzeum Karlovarského kraje, 2007), s. 100 - 118.

Němeček, Jan a kol, *Cesta k dekretům a odsunu Němců* (Praha : Littera Bohemica, 2012), 152 str.

Pecka, Jindřich, *Na demarkační čáře: Americká armáda v Čechách v roce 1945* (Praha : Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1995), 185 str.

Staněk, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947* (Praha : Academia, 1991), 536 str.

Staněk, Tomáš, *Poválečné „excesy” v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování* (Praha : Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005), 366 str.

Toms, Jaroslav, „Poslední měsíce nacistického režimu ve vládním obvodu Cheb (Karlovy Vary)” in: *Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945 6*, (Ústí nad Labem: Albis International, 2000) s. 177 – 205.

Wiedemann, Andreas, „*Komm mit uns das Grenzenland aufbauen!*”: *Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945 – 1952*. (Essen : Klartext, 2007), 482 str.

Chebsko. Týdeník Národní fronty v Chebu, roč. 1945.

SOKA Cheb, fond ONV Cheb.

SOKA Cheb, fond MěNV Cheb.

Slavík, Jaroslav, *Kronika města Chebu 1945 – 1947*, Portafontium, http://www.portafontium.cz/iipimage/30260040/soap-ch_00314_mesto-cheb-1945-1947 (5.2. – 17.4. 2015)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam jednotlivých transportů – dochovaná a částečně dochovaná dokumentace uložená v SOKA Cheb k 2. 2. 2015

Příloha č. 2: Počty Němců vysídlených do americké zóny v roce 1946 v transportových vlacích (tabulka)

Příloha č. 3: Počty Němců vysídlených do sovětské zóny v roce 1946 v transportových vlacích (tabulka)

Příloha č. 4: Počty Němců vysídlených v roce 1946 v transportových vlacích celkem (tabulka)

Příloha č. 5: Procento odsunutých ve vlakových transportech do americké zóny v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha č. 6: Procento odsunutých ve vlakových transportech do sovětské zóny v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha 7: Procento odsunutých vlakovými transporty do obou zón v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha 8: Procento odsunutých ve vlakových transportech na konci každého měsíce roku 1946 (graf)

Přílohy

Příloha 1: Seznam jednotlivých transportů – dochovaná a částečně dochovaná dokumentace uložená v SOKA Cheb k 2. 2. 2015

Únor:	1. transport 24. 02. 1946 US zóna
Březen:	2. transport 17. 03. 1946 US zóna
Duben:	3. transport 02. 04. 1946 US zóna 4. transport 16. 04. 1946 US zóna 5. transport 29. 04. 1946 US zóna 6. transport 30. 04. 1946 US zóna
Květen:	7. transport 07. 05. 1946 US zóna 8. transport 17. 05. 1946 US zóna 9. transport 28. 05. 1946 US zóna
Červen:	10. transport 01. 06. 1946 US zóna 11. transport 05. 06. 1946 US zóna 12. transport 11. 06. 1946 US zóna 13. transport 17. 06. 1946 US zóna 14. transport 22. 06. 1946 US zóna 15. transport 28. 06. 1946 US zóna
Červenec:	16. transport 03. 07. 1946 US zóna <i>1. transport 07. 07. 1946 SOV zóna</i> 17. transport 10. 07. 1946 US zóna <i>2. transport 13. 07. 1946 SOV zóna</i> 18. transport 24. 07. 1946 US zóna 19. transport 31. 07. 1946 US zóna
Srpen:	<i>3. transport 03. 08. 1946 SOV zóna</i> <i>5. transport 07. 08. 1946 SOV zóna</i> <i>6. transport 12. 08. 1946 SOV zóna</i> <i>7. transport 16. 08. 1946 SOV zóna</i> <i>8?. transport 1946 SOV zóna</i> <i>9. transport 20. 08. 1946 SOV zóna</i> <i>10. transport 24. 08. 1946 SOV zóna</i> 23. transport 28. 08. 1946 US zóna <i>1x. transport 31. 08. 1946 SOV zóna</i>
Září:	25. transport 12. 09. 1946 US zóna 26. transport 13. 09. 1946 US zóna
Říjen:	27. transport 01. 10. 1946 US zóna 28. transport 08. 10. 1946 US zóna <i>29. transport 11. 10. 1946 SOV zóna</i> 29. transport 19. 10. 1946 US zóna 30. transport 21. 10. 1946 US zóna
Listopad:	31. transport 19. 11. 1946 US zóna

Příloha 2: Počty Němců vysídlených do americké zóny v roce 1946 v transportových vlacích (tabulka)

US zóna	ČSR	Chebsko	ČSR v %	Chebsko v %
leden, únor	4 5153	1 200	3,69%	3,21%
březen	74 420	1 200	6,09%	3,21%
duben	144 071	4 818	11,78%	12,88%
květen	198 921	3 617	16,27%	9,67%
červen	185 652	7 231	15,19%	19,33%
červenec	165 471	4 822	13,53%	12,89%
srpen	135 879	cca 4 800	11,11%	12,83%
září	127 306	cca 3 620	10,41%	9,67%
říjen	120 725	4 893	9,87%	13,08%
listopad	24 056	1 206	1,97%	3,22%
prosinec	974	x	0,08%	0,00%
celkem	122 2628	cca 37 407	100,00%	100,00%

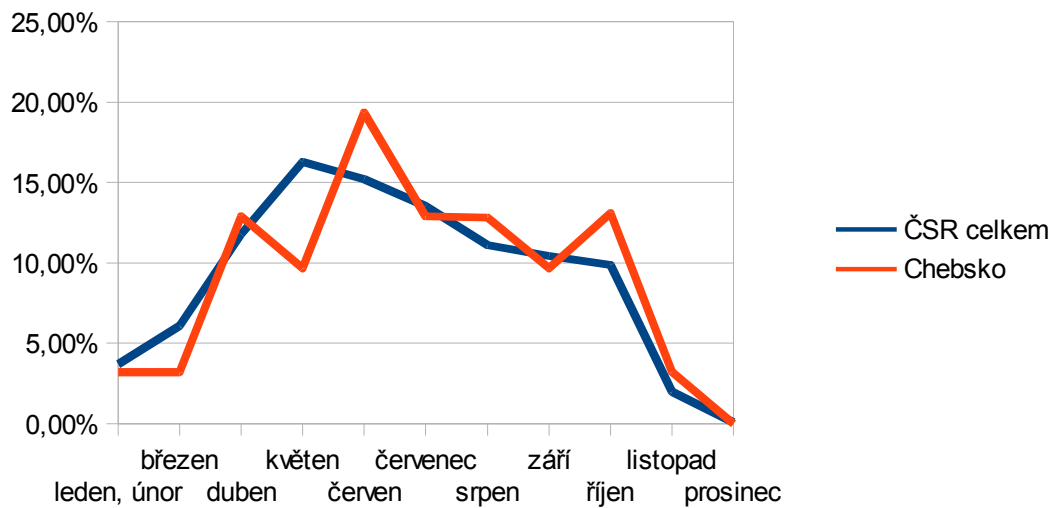
Příloha 3: Počty Němců vysídlených do sovětské zóny v roce 1946 v transportových vlacích (tabulka)

SOV zóna	ČSR	Chebsko	ČSR v %	Chebsko v %
leden, únor	x	x	0,00%	0,00%
březen	x	x	0,00%	0,00%
duben	x	x	0,00%	0,00%
květen	3 830	x	0,63%	0,00%
červen	74 273	x	12,19%	0,00%
červenec	190 961	cca 2 421	31,34%	8,50%
srpen	202 231	cca 12 000	33,19%	42,25%
září, říjen, listopad	138 176	cca 14 000	22,67%	49,25%
celkem	609 471	cca 28 421	100,00%	100,00%

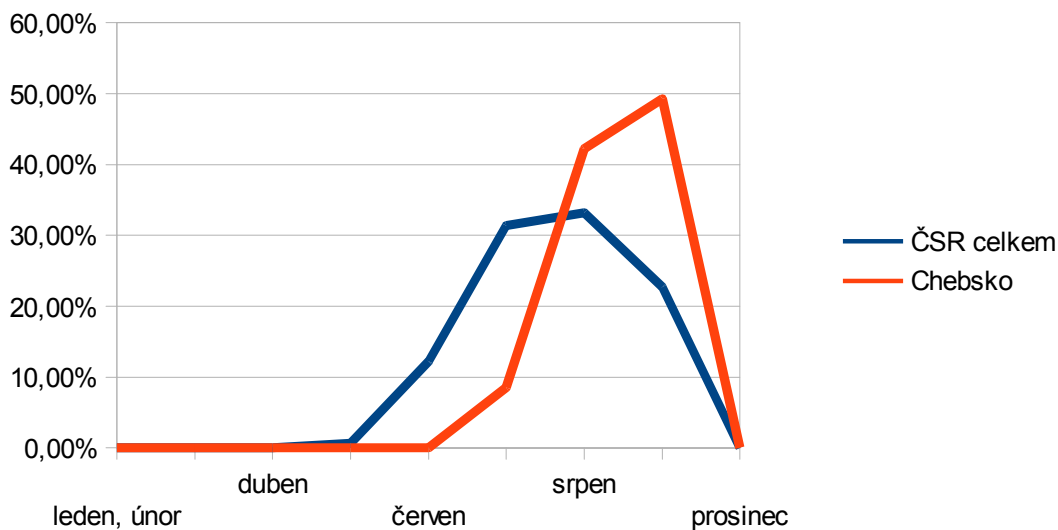
Příloha 4: Počty Němců vysídlených v roce 1946 v transportových vlacích celkem

US + SOV zóna	ČSR	Chebsko	ČSR v %	Chebsko v %
leden, únor	4 5153	1 200	2,46%	1,82%
březen	74 420	1 200	4,05%	1,82%
duben	14 4071	4 818	7,85%	7,32%
květen	202 751	3 617	11,05%	5,50%
červen	259 925	7 231	14,16%	10,99%
červenec	356 432	cca 7 243	19,42%	11,01%
srpen	338 110	cca 16 800	18,42%	25,53%
září, říjen, listopad	413 761	cca 23 700	22,54%	36,01%
prosinec	974	x	0,05%	0,00%
celkem	1 835 597	cca 65 800	100,00%	100,00%

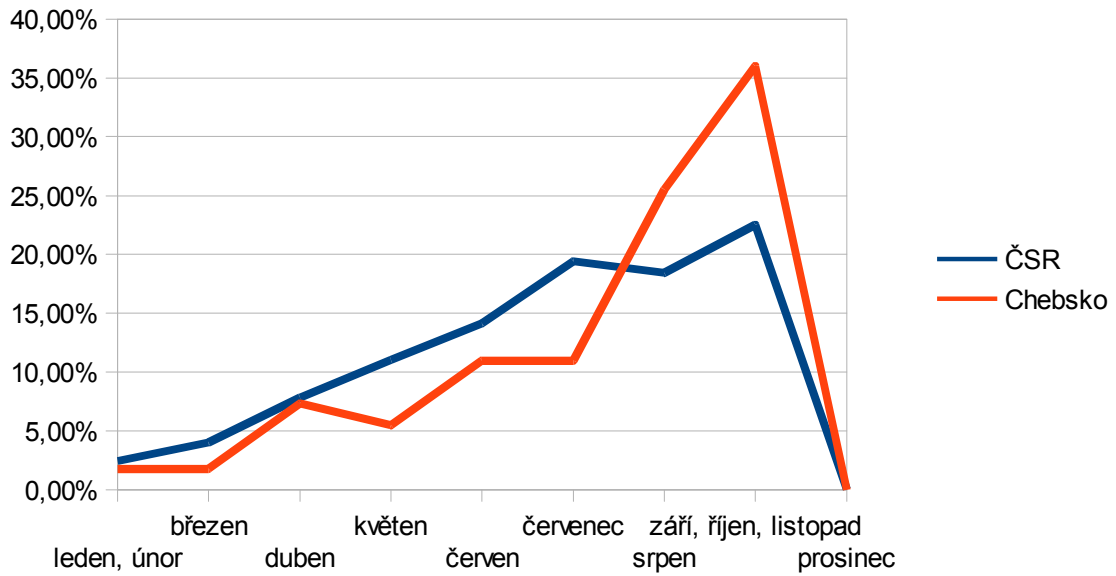
Příloha č. 5: Procento odsunutých ve vlakových transportech do americké zóny v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha č. 6: Procento odsunutých ve vlakových transportech do sovětské zóny v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha 7: Procento odsunutých vlakovými transporty do obou zón v jednotlivých měsících roku 1946 (graf)

Příloha 8: Procento odsunutých ve vlakových transportech na konci každého měsíce roku 1946 (graf)

